

VISSZAEMLEKEZÉSEK

GÖCSEI IMRE

A SZÖGESDRÓT MÖGÖTT Egy hadifogoly naplójából

Dániában

1945. március 5-én a 91 gyalogezred I. zászlóalját szállító szerelvény katonái ismeretlen országban, Dániában ébredtek. Itt minden olyan idegen. Még a város nevét is másképpen írják. Tönder nevének az ő betűt egy hosszú vonallal húzzák keresztül. Ilyet még nem láttak. Az állomáson kínos rend, tisztaság. Nem olyan, mint a német pályaudvarok, ahol a bombázások következtében romok, szemét, törmelék borít el mindent. Az első benyomások igazán kellemesek erről az új országról, Dániáról. Csinos tiszta városok, tiszta falvak, piros falú, manzárdtetős házak maradnak el a vonat mellett. Gondosan művelt szántóföldek, nagy rétek, apró erdők váltogatják egymást.

A vonat meg csak megy, csak megy észak felé. Nagy városok: Esbjerg, Skjern, Ringkjöbing maradnak el mellettünk. A 3., majd a 2. század kirakodik, csak az 1. század megy tovább.

Ulfborgban rakodunk ki. Kicsi város, rendezett tiszta utcák, kitűnő aszfaltutak, csinos, emeletes házak fogadják az érkezőket. A század kirakodik, sorakozik és indul a három kilométerre lévő állomáshelyünk, Ulfborg Kirk felé. A századot egy kultúrházban és a mellette épült iskolában helyezték el. Másnap berendezkedtünk és a következő napon már megkezdődött a kiképzés. Közben a környéken települt tanyák között meneteltünk kitűnő kavicsos utakon. Az út szélén lerakott tejeskannák, pénz, megrendelt küldemények hirdetik, hogy itt ismeretlen a lopás. Ez úgy látszik fertőző betegség, mert a magyar katonák sem vittek el soha semmit. Még a fogolytáborban sem hallottam semmi olyan csínytevésről, hogy a katonáim valamit is elloptak volna. Pedig a lágerben sok olyan dolgot meséltek, ami igen kellemetlen következménnyel járt volna, ha akkor megtudom. A táborban ezeken a fegyvelemszegéseken már csak nevetni lehetett.

Az egyik nap délután, a foglalkozás után kivittem a szakaszomat a tengerpartra. Borongós, ködös volt az idő. Jó úton meneteltünk a tenger felé. Jobbról, balról tanyák sorakoztak az út mentén, tisztaság, rend nyugalom mindenütt. Néhol nagy istállók terpeszkedtek a tanyák mellett. Később gyakoribb lett a rét és a legelő. Néhol az út mellett az árok falán alagcsöveken csörgedezett a víz az árokba. Ilyet is most láttam először. Előttünk hatalmas nádas, a tengerből nem láttunk semmit. Azután az út hirtelen derékszögben balra kanyarodott és egy csatorna mentén kijutottunk a nyílt vízhez, az Északi-tenger egyik öbléhez, a Nissum-fjordhoz.

Előttem az öböl haragos, piszkos, szürke vize hullámszik. Víz, víz, mindenütt csak víz, ameddig a szem ellát. Szürke köd ereszkedik a víz fölé. Zajló, morajló loccsanással csapódik a víztömeg a parthoz, távol egy csónak körvonalai sötétlenek a ködtenger szürkeségében. Megbabonázva álltunk a hatalmas víztömeg előtt. Egészen biztos, mindegyikünk most látott először tengert.

Közben folytatódott a kiképzés. Német kiképzőket kaptunk, akik mindenféle gyalogsági fegyvert (pl. tányéraknát, különböző kézigránátokat, gyakorló és élestöltényeket, aknavetőket, páncélöklöt) hoztak magukkal. A kiképzés gyors és fárasztó volt. Járőrözés, harcgyakorlatok, éleslövészet, fegyverismeret váltogatták egymást.

Március 14-én azt a hírt kaptuk, hogy angol bombát találtak a Vemb felé vezető út mellett. Meg is találtuk, de kiderült, hogy csak egy kézigránát. Még ilyen, ez a dánoknak bomba? – Úgy látszik, nem igen háborúskodtak mostanában, ha ezt a tojáskézigránátombának nézik.

Egyik napon a németeket visszarendelték az alakulatukhoz, valószínű, a frontra mentek. Mi pedig parancsot kaptunk az észak-déli irányú vasút Vemb és Ulfborg közti négy kilométeres szakaszának biztosítására. Egy szakasszal a vasutat kellett ellenőriznem, hogy a partizánok fel ne robbantsák. Körülbelül negyven katonával kellett állandó őrségben vigyázni arra, hogy valami baj ne történjék. A vasút mellett egy tanyában, helyesebben farmon csináltak számunkra szállást úgy, hogy egy nagyobb

szobát kiürítettek, a padlóra szalmát raktak, ahol, aki nem volt szolgálatban, aludhatott. Magam alig aludtam valamit, mert állandóan ellenőriznem kellett az őrségeket és járőröket. – A síneken vonatok rohantak délre, megrakva német katonákkal és fegyverekkel. Éreztük, érik a döntés a frontokon.

Az ellenőrzés, illetve a biztosítás nagyon komoly dolog volt, mert ha a mi szakaszunkon történik valami robbantás, a németek bennünket tettek volna felelőssé. Ezért kellett állandóan ellenőrizni az egész területet, de különösen a hidakat.

Az egyik napon fáradtan érkeztem haza az ellenőrzésből. Belépek az őrszobának kinevezett helyiségbe, látom, hogy katonáimmal egy elegánsan öltözött civil társalog. Már kezdtem szidni a Szakács szakaszvezetőt, mert az volt a parancs, hogy ebbe a helyiségbe senki idegen nem léphet be. A szakaszvezető vigyázzba merevedik és jelenti, hogy ez nem idegen, hanem az egyik cselédlegény, aki a házigazdánál dolgozik.

Meglepődtem. Jól megnéztem a fiatalembert. Valóban ő az. Kérdeztem, miért nem dolgozik. Mondta, ő csak reggel hattól délután kettőig dolgozik, utána szabad. Most Ulfborgba megy, mert színházi előadás lesz, amit meg akar nézni. Azért öltözött sötét ruhába, vett fel fehér inget és nyakkendőt. Kissé elcsodálkoztam: tanya az Isten háta mögött, cselédlegény, elegáns sötét öltöny, színház... – Úgy látszik, ez az országot néhány meglepetést számomra.

Négy nap múlva kapjuk a parancsot, hogy az őrség vonuljon be Ulfborg Kirkbe. Miután mindent a legnagyobb rendbe raktunk, útnak indítottam a szakaszt, én pedig megkerestem a házigazdát, hogy elköszönjek tőle. Azzal fogadott, hogy maradjak ott vacsorára. Mondtam, hogy sajnós, nem lehet. Akkor meghívott egy kávéra. Bevezetett a dolgozószobájába. A szoba berendezése kissé meglepett. Hatalmas könyvszekrény, tele könyvvel, nagy íróasztal, rajta újságok, könyvek, telefon, rádió. Nem volt időm csodálkozni, mert hozták is a kávé és beszélgetni kezdtünk. A házigazda megkérdezte, hogy honnan jöttem Dániába. Mondtam, hogy Magyarországról, Szegedről. Fogalma sincs, merre lehet ez a város válaszolta, de nincs semmi baj, mindjárt megnézzük a térképen. Ezzel benyúlt a könyvszekrénybe és elém tette az Adree–Handatlas legutolsó kiadású, hatalmas kötetét, amely akkor a világon a legjobb atlasznak számított. Én is csak az egyetemi földrajzi intézetből ismertem. Éppen ezért megkérdeztem, hogy került hozzá ez az atlasz. Azt válaszolta hogy őt érdekli a politika és ha az újságban olvas valamit, mindjárt megnézi a térképen is. Ezért vásárolta meg az atlaszt.

Ulfborg Kirk felé ballagva elgondolkoztam: tanya, dolgozószoba, íróasztal, telefon, könyvszekrény Andree–Handatlas – ez egy más világ, mint a mi Magyarországunk.

A századunkat áthelyezték Dánia déli részébe, egy kis faluba, Rangstrup-ba. Az egész századot az elemi iskola tornatermébe szállásolták el, pedig csak két tanterem tartozott az iskolához. Az öreg tanító szívesen megmutatta a tantermeket is. Az iskolába lépve egy folyosóra jutottunk, erre keresztbe egy másik, szélesebb folyosó vezetett tovább. Jobbra és balra is egy-egy öltöző nyílt, ahol a tanulók levetették a felső kabátot, lehúzták a cipőt és papucsot vettek fel, a mosdóban kezét mostak, úgy mentek be a tanterembe, amelynek ragyogó fényes, lakkozott padlója volt. A tornateremhez nagy fürdőmedence is tartozott. Az öreg tanító megkérdezte, mikor szoktunk fürödni. Amikor megtudta, hogy már fél éve nem is láttunk fürdőt, a következő szombatban befűtötte a kazánt és az egész századot megfürdette a fürdőmedence jó meleg vizében. Máskor a tornaórákon, vagy a tornaórák végén itt fürödtek a gyerekek is.

Az új helyen páncélos árkot ástunk. Sokszor felmerült bennünk a kérdés, hogy minek, de hát ezt nem mi döntöttük el. A háború vége közeledett, ezt mindenki érezte, de hogy mikor lesz vége, senki sem tudta. Századunknál is furcsa helyzet alakult ki. Zákonyi hadnagy úr, a századparancsnok szinte állandóan részeg volt, ilyesmit motyogott néha: – Majd egy golyó elintézőz mindent! –

Négyen voltak szakaszparancsnokok, mindegyikünk hadapród. Közülünk egyet, Ungcsertészi Tibort páncélvadász tanfolyamra vezényelték Viborgba. A másik, Boltzár hadapród futballozott az ezrednél, keveset volt a századnál. Maradtunk ketten Maur Jósával. Ő viszont makacs ember volt, azt mondta, ha a hadnagy úr soha nem vonul ki, meg se nézi sem a gyakorlatokat, sem a páncélos árok munkálatait, akkor ő sem vonul ki. Hiába próbáltam jobb belátásra bírni. Így gyakran egyedül vonultam ki a századdal. Pedig a németek állandóan ellenőrizték a munkát. Egyik alkalommal munka közben zuhogni kezdett az eső. Kiadtam a parancsot: gyülekezés a közelben lévő farmon. Utolsónak akartam elhagyni a munkahelyet, még két-három katona lézengett ott, a szerszámokat rakták össze, rájuk vártam, amikor hírtelen megállt mellettem egy autó. Német százados szállt ki belőle.

– Hol vannak a katonák?

– Oda mentek – mutatom a farmot.

– Ki adta a parancsot?

– Én!

- Miért?
- Mert esik az eső!
- A fronton is esik!
- Csak ez az egy ruhájuk van – próbáltam mentegetőzni.
- Azonnal adjon parancsot a munka folytatására!

Nem mondta, de láttam rajta, ha nem teljesítem a parancsot, agyonlő.

Kiadtam a parancsot, a legénység, pedig látva a helyzetet, azonnal szó nélkül folytatta a munkát. Ezután bizony gyakran kaptunk ellenőrzést és a kijelölt munkát minden nap pontosan el kellett végeznünk.

A dánok különben bennünket, magyarokat szerettek és becsültek. 1945 áprilisában már érezte mindenki, hogy rövidesen vége lesz a háborúnak.

Egy alkalommal idős parasztember jött hozzám és elpanaszolta, hogy a fia elment partizánnak, egyik cselédlegénye otthagya, mert másutt nagyobb fizetést ígértek neki, a másik meg beteg. Ő meg öreg, nem tud úgy dolgozni, ahogy kellene. Kért, hogy adjak neki egy-két munkást. Megsajnáltam. megkérdeztem, ki segítene a bácsinak. Katonáim is unták a kiképzést, ezért vagy ötvenen jelentkeztek. Kiválasztottam három rendes fiút. Megmondtam nekik hogy rendszeren dolgozzanak, szegényt ne hozzanak ránk. Ha valami egyenruhát látnak, bújjanak el akárhová, ha kell a föld alá is. Egyébként katonáim szívesen mentek dolgozni, mert először is leültették őket és tömték beléjük az ennivalót, délben megebédeltették őket. Délután két óra körül vonultunk be, akkor pedig megrakták a kenyérszakót is élelemmel. Szívesen és rendszeren és rendszeren dolgoztak, el is terjedt a környéken, hogy milyen jó dolgos emberek a magyarok.

Egyszer oda jött hozzám az egyik farmer.

- Micsoda emberek ezek a magyarok? Bolondok?

Kérdeztem a katonákat, hogy mit csináltak.

- Ó, semmit. Csak a dánok is ketten voltak, meg mi is. Mondtuk, húzzuk meg egy kicsit a dánokat. Gyorsabban dolgoztunk úgy, hogy mi a föld végén voltunk, ők meg jól lemaradva, valahol a tábla közepén. Kiabáltak utánunk: - Langsam! Langsam! - Mi meg visszakiabáltuk: - Gyertünk! - Gyorsabban! - Ez annyira imponált a dánoknak, hogy azt mondták a magyarokról, ilyen jó munkások sehol sincsenek a világon.

Rangstrupban Christian Adamsen gabonakereskedő villájában laktam. Egy szobát kaptam, ahol nem sok bútor volt, de kényelmesen, ágyban aludhattam. Amikor este fáradtan, csizmában, vagy szöges bakancsban hazaérkeztem a fényesre lakkozott padlójú szobába, mindig az járt a fejemben; no, megjött a keleti „barbár”! Egyébként Adamsen úrral jó viszonyba kerültem. A legényem, Hunya Miklós ritkán vonult ki. Azt a parancsot kapta, hogy nézze meg, mit főznek a konyhán, ha nagyon rossz az ebéd – ez ritkán fordult elő – főzzön valamit és segítsen a háziaknak, amit szívesen meg is tett.

Zsoldunkat dán koronában kaptuk. Ilyenkor katonáim tejszint ittak. Igyekeztek meg kóstolni mindent, amit a kereskedésben kapni lehetett. Az iskola mellett volt egy tejfeldolgozó üzem, onnan vásároltak tejet, tejszint, vajot, sajtot. Egy zsoldfizetés után nagyon jókedvű volt a szakaszom. Megtudtam, hogy az egyik honvéd, a Pelyva Matyi fogadást ajánlott mindenkinek; vacsora után megiszik öt liter tejet. Ha elveszti a fogadást, vagyis nem tudja meginni, akkor ő fizet. Engem kértek fel döntőbírónak. Matyi nyert, pár perc alatt elnyelte az öt liter tejet.

Jól megnéztem a fiút. Sovány testalkatú gyerek volt, nem is értem, hogy tudott öt liter tejet egyszerre meginni. – A másik alkalommal velem fogadott, hogy negyven nyers tojást egyszerre elfogyaszt. Kicsit soknak találtam, ezért, meg a hecc kedvéért, fogadtam. Gyorsan hozták a tojást. Tíz darabot leütöttek egy csajkába, Matyi a szájához emelte és addig le sem tette, amíg az egészet el nem nyelte. Utána jött a második, harmadik, majd a negyedik csajka, tíz-tíz tojással. Mikor a negyven tojást lenyelte, megszólalt:

-Jöhét még tíz! – Azt is elnyelte.

Másnap megkérdeztem:

- Hogy aludtál az éjjel?

- Este egy kicsit melegem volt, de aztán úgy aludtam, mint a bunda...

Megállapítottuk, hogy ilyen nagyevő nincs még egy a században, de talán az egész ezredben sincs.

1945. április 25-én ismét északnak indultunk. Előző napon még géppuskafészeket építettünk Galsted és Rangstrup között, de este már át kellett adnunk szálláshelyünket a németeknek. Én például a tejjüzem tulajdonosa fiánál aludtam. Mindjárt meg is hívtak vacsorára, ami azt is jelentette, hogy bennünket, magyarokat szeretnek, de a németeket utálják. Reggel korán ébresztő, járógyakorlat Over Jerstalon keresztül. Végre új állomáshelyünkre, Arnitlundba érkeztünk, ott rendezkedtünk be. Egy

traktorvezetőnél szállásoltak el, helyes kis szobát, tiszta ágyneműt kaptam. Házigazdám, igen kedves ember, mindjárt meghívott vacsorára. Egy ismerőse is velünk vacsorázott, aki sok új hírt hozott a háborúról. A meghívás nem a vacsora miatt volt fontos, hanem azért, mert megtudtuk, hogy a dánok nem tekintenek ellenségnek bennünket. Nekünk el merték mondani a véleményüket is.

Egy fél nap alatt berendezkedtünk és már kezdtük is a munkát, amit egy német százados jelölt ki számunkra. Szakaszom egy istálló padlásán aludt. Nekik is jó helyet biztosítottak. Hazulról azt a hírt hallottuk, hogy az otthoni kormány halálra ítélte a Németországba kitelepült tiszteket, a tiszthelyetteseket pedig 10 évi börtönre. – Kissé elgondolkodtam. Ha tiszteknek számítunk, mi hadapródok, akkor agyonlőnek, ha nem, tíz évi börtönt kapunk. Szép kilátások! – Lehet, hogy csak rémhír? Vagy mégsem az? – Akármilyen, de nem volt valami biztató.

Napról-napra ássuk a páncélos árkot. Németekkel beszélgettem. Ők is úgy várják a békét, mint mi, ha nem jobban. A háborúból kiábrándultak. Legtöbbször egyedül vittem ki a századot munkára, vagy gyakorlatra.

Május 3-án pihenő napot kaptam és engedélyt, hogy bemerjek a közeli Haderslevbe. Először teherautóra ültünk Eckerttel a kantinossal, ez hat kilométer után letett bennünket, akkor kétkerekű, egylovas kocsira szálltunk, amely vágóban vitt és a város közepén tett le bennünket. A város békeidőben nagyon forgalmas lehet, de lezárták a kikötőt. A kikötő csendes, alig volt benne élet. A hajók mozdulatlanul lebegtek a vízen, csak itt-ott lehetett látni néhány embert, akik valami javítást végeztek.

Az utcák tiszták, a házak csinosak. Haderslev valóban szép, rendezett város. Az üzletekben mindent kapni. A németeknek nem adtak semmit, de mi mindent megvásárolhatunk. Érdekes az üzletek bejárata. A kirakat az utcára néz, mellette, két üzlet között egy kis előszobaféle helyezkedik el, innen jobbra is balra is egy-egy ajtó vezet az üzletbe. – Végre fogalmat kaptam a dán városokról is, nemcsak a falvakról és a farmokról. Délután dán teherautó szállított bennünket haza.

Fogságba kerülünk

Május első napjaiban nagy izgalommal hallgattuk a rádió híreit és egyéb rémhíreket. Mindenki arról beszélt, hogy rövidesen vége lesz a háborúnak. A dánok szerint csak napok kérdése, hogy a németek leeshetnek a fegyvert és mindenki, a magyar és a német katonák is mehetnek haza.

Május 5-én Armitlundban nagy eseményre ébredtünk. A rádió bemondta, hogy az elzászi és a hollandiai német csapatok letették a fegyvert és reggel 8 órakor életbe lépett a fegyverszünet.

Mintha megbolondult volna mindenki. Mindenütt zeneszó, ének, kiabálás, ujjongás, minden házon a fehér keresztet piros nemzeti zászlót lobogtatta a szél. Örömmámorban úszott az egész ország. Megcsapott bennünket is a felszabadultság kitörő öröme, lelkesedése, amely ott vibrált a levegőben. De mi csak annak örültünk, hogy már sem a nyugati, sem a keleti fronton nem vetnek be bennünket. De azonnal felmerült a kérdés: mi lesz velünk? Hadifogság? Hol? Mikor? Meddig?

Izgalmas várakozás. Megkaptuk a német hadosztályparancsnokságtól a parancsot a fegyverletételre. Századparancsnokunk egész nap be volt rúgva. Nekem kellett intézkedni. A fegyvereket összegyűjtöttük és a szakaszom padlásán őriztettem. Horváth szolgálatvezetővel megbeszéltük, hogy a biztonság kedvéért meghagyunk tíz puskát, néhány pisztolyt és megfelelő mennyiségű lőszert. Ki tudja, nem lesz-e rá szükség.

Volt egy kis puskám, amelyet végighurcoltam fél Európán. Vagy 500 tölténnyel odaajándékoztam a házigazdámnak, aki nagyon megörült neki.

Újabb parancsot vártunk. A fegyvereket teherautóra rakják és elviszik. Mi maradunk. Az őrség fegyver nélkül áll.

Május 8-án újabb parancs érkezett. A 91. gyalogezred nem megy Németországba, hanem Dániában marad. A dánok veszik át a „védelmet”, hogy a német katonák meg ne támadhassanak bennünket. Egyelőre internáltak vagyunk, csak a drótkerítés hiányzik. Este 8-tól reggel hatig senki sem hagyhatja el a szállását. A dánok azt ígérték, a legrövidebb időn belül, élelemmel ellátva, vonaton visznek haza bennünket, és garantálják, hogy otthon semmi bántódásunk nem lesz. – De jó is lenne!

Még ugyanezen a napon négy fiatal partizán érkezik hozzánk. Hozzájuk vezetnek őket. Beszélgetni kezdünk.

- Mit akarnak?
- Ide küldtek bennünket!
- Miért?
- Hogy megvédjük a magyarokat a német katonák esetleges túlkapásaitól!
- Tehát hadifogság?

- Nem, minden marad úgy, ahogy eddig volt.
- Hát akkor mire jó ez az egész?
- Parancsot kaptunk és mi itt maradunk!
- Rendben van!

Végignézem a partizánokat. Civil ruha, sok fegyver. Pisztoly, puska, modern géppisztolyok vannak rájuk aggatva. Úgy látszik, komoly kiképzést kaphattak, ha minden fegyverhez értenek, ami náluk van.

Csak két nap múlva derült ki, hogy egyik fegyvert sem tudják kezelni. Irántam – úgy látszik – bizalmat éreztek, mert az egyik megkért, mutassam meg neki, hogy a legegyszerűbb forgópisztoly hogyan működik. Ők meg sem tudják tölteni. Elvittem őket egy kis emelkedőhöz, felállítottunk egy céltáblát. Megmutattam, hogyan kell tölteni, célozni és löni. Rettenően boldogok voltak, amikor 5 méterről eltalálták valahol a céltáblát. Így azután igen jó viszony alakult ki köztünk. Egyébként sem szóltak bele semmibe, csak éppen ott voltak a századnál. El is kísérték bennünket a határig. Ezek után úgy gondoltuk, hogy védelmünkön mégis csak jobb, ha saját magunk gondoskodunk.

Pár nap múlva jött a parancs, indulás a dán–német határ felé, ahol Töndernél angol fogságba kerülünk. Tehát a dán ígéretes és a gyors hazaszállítás kútba esett. Utunk Over Jerstalon, Rangstrupon keresztül Mellerupba vezetett, ahol néhány napot töltöttünk. – Itt összegyűjtöttük a század felesleges dán pénzét és elküldtük a Vöröskeresztnek. Érdekes, hogy a legénység milyen szívesen adakozott. Tudták, a fogolytáborban nem ér semmit a dán korona. Persze azért még maradt mindenkinél tartalék, mint ez később a határnál kiderült.

Mellerupban a dánok jóvoltából rádiót is hallgattunk. Meglepő volt számunkra hír: „Tegnap az angolok 15000 német hadifoglyot küldtek Franciaországba. Oroszország hasonlóan igényt tart német hadifoglyokra.” Rólunk, magyarokról nem volt szó. Felmerült bennem a gondolat, hogy ha vonatra raknak bennünket, valahol Franciaországban, vagy esetleg Ukrajnában szállunk ki a vagonokból.

Az utolsó éjszakát dán földön egy Tyvse nevű kis faluban töltöttük, ahol egy tanya padlásán helyezték el az egész századot.

Május 15. nevezetes dátum volt számunkra. Elindultunk a határ felé. Először kijutottunk az észak–déli műútra, amely Tönderbe és tovább Hamburgba vezetett. Mellettünk német katonák menetoszlopba állt hatos sorokban, tömémentelen, szinte megszámlálhatatlan ember. Sok-sok ácsorgás után végre besoroltunk az ezredünk végére. Most már gyorsabban haladtunk, mert Tönderbe beérkezett egy magyar alakulat és az angolok csak a magyarok után voltak hajlandók átvenni a német hadifoglyokat. Ezzel is megakarták alázni a németeket.

Az út mellett elszórva rengeteg holmi hevert: sisakok, gázálcok, ruhák, köpenyek, rengeteg kerékpár kerék nélkül, szétört puskák, elhajított pisztolyok, megrongált géppisztolyok, motorok felborított, kiégett autók, stb.

Tönder előtt ismét megálltunk. Az út szélén velünk szemben ballagott egy idős néni, egyszerű szegényes ruhában. A század elején menetelt Tóth István szakaszvezető, a század szolgálatvezetője. Meglátta a nénit, elkérte tőle az üres táskáját. A néni nem akarta odaadni, mert nem értette, hogy mit mond és mit akar a szakaszvezető. Azt azonban látta, hogy nem akar rosszat. – Azután csodálkozva nézte hogy mit művel ez a magyar katona. A szakaszvezető pedig elterjesztette a rémhírt, hogy akinél dán pénzt találnak, azt négy évre elviszik Amerikába. Tehát a dán koronát mindenki rakja ebbe a szatyorba, mert különben soha nem kerül haza.

Az első szakasznál kezdte. Mindenki rakta a maradék koronáját a szatyorba. Egymás után hullottak az egykoronások, a kétkoronások, a tízesek, a százasok. A harmadik szakasz mellett álltam, már félig volt a szatyor pénzzel, de mindenki csak rakta bele a maradék koronákat. Én is dobtam bele egy százast. Aztán a negyedik szakasz is adakozott. A táska jól megtelt pénzzel.

Az asszony csak nézte, nézte, mit csinálnak azzal az ócska szatyorral. Közben jött a parancs: Indulás! – A szakaszvezető oda vitte a szatyrot a nénihez, kezébe nyomta.

– Tessék, ez a magáé! – mondta magyarul.

Az asszony kinyitotta a táskát. Nézte, majd bennünket nézett. Nem akart hinni a szemének. Tényleg az övé ez a sok pénz? – Nem tudta elhinni.

Közben elvonult mellette a század. mindenki mosolygott rá, integetett neki. Még mindig csak nézett. Aztán mindent megértett. Az út szélén állt, integetett. Már jó távol voltunk, de még mindig ott állt, fogta a szatyrot és zsebkendőjével integetett utánunk. Vajon mit gondolt rólunk, magyarokról?

Mi pedig beérkeztünk Tönderbe. A főtéren egy dobogón egy hosszú angol tizedes. Aki elmegey előtte, az fogságba kerül, aki innen van, még szabad. Német katonák intézkednek, minden fegyvert le kell adni. Mi is ledobjuk a pár puskát, amit biztonság kedvéért megtartottunk. Én is kicsatolom a derékszíjat, hogy ledobjam a pisztolyomat. Meglátja az angol, felemeli a kezét.

– Officier, non! – mondja. Visszacsatolom a derékszíjat és még egy hétig hordom a pisztolyt. – Érdekes fogság ez, még revolvere is lehet a hadifogolynak.. (Később természetesen le kellett adni a fegyvert.)

Tönder után átléptük a német határt és most már német földön meneteltünk a fogság felé. Még a határon túl is tömérdek összetört puská hevert az út mellett. Néhol gyerekek futkároztak sisakkal a fejükön, máshol puskával, vagy szétört fegyverekkel játszottak háborúsdit.

Mellettünk az úton német teherautók szállították dübörögve a fogolytáborok felé a „kamerádokat”. – Néha egy-egy angol autó robogott el mellettünk, benne rendszerint négy „tomi” ült. Arcukon hideg fölény, hisz most itt ők az élet-halál urai.

Hof Hauberg, a drót nélküli fogolytábor

Észre sem vettük, hogy Tönderbe fogságba kerültünk, mert megállás nélkül meneteltünk a német határ felé, azután tovább Niebüllbe. A határon vöröskeresztes nővérek teát adtak a hadifogolynak. Niebüllben egy nap pihenőt tartottunk. Itt hallottuk, hogy a rádió bemondta: „A magyar csapatok megindultak Dániából hazafelé. Odahaza tárt karokkal várják őket és szerelvényeket indítanak értük. Hamburg körül rakodnak és onnan már vonaton mehetnek hazáig.” – Ez a hír olyan szép és olyan jó, hogy nem tudtunk hinni benne.

A következő nap ismét menet. Egy tanyacsoportban padláson aludtunk, olyan közel a tengerhez, hogy este a tenger sós vízében niostam meg a lábamat. Másnap láttuk, hogy egészen a tengerparton vagyunk. Még az apályt is megfigyelhettük, mert a tenger vize körülbelül egy kilométert húzódtott vissza a parttól. Délután ismét menet és Husum előtt két kilométerre egy réten aludtunk. Nem volt valami kellemes, de ez hozzátartozik a hadifogolyélethez.

Másnap ismét egész nap meneteltünk. Angol katonák robogtak el mellettünk autón, motorkerékpáron. Néha fel is vették a hozzánk beosztott leventék egy részét. A hamburgi műúton 500 m-ként állt egy-egy őrs. Mindenkit igazoltattak. A Tönder–Hamburg észak-déli műúttól nyugatra elterülő vidék egyetlen hatalmas fogolytábor. Minden tanyán német és magyar hadifoglyokat helyeztek el, ott várták további sorsukat.

Ötvenegy kilométer út után fáradtan, elcsigázva, pecsenye vörösre leégve, sajtó lábakkal érkezünk Hof Haubergbe. Ez egy nagybirtok központjában épült kastély. Mellette hatalmas istállók álltak. Ezeket ürítették ki úgy, hogy a 91/I. zászlóalj 1. és 2. századát itt helyezték el. A tiszték és a hadapródok az istálló poros padlására kerültek, a legénység pedig az istállóban leszórt szalmán aludt. A 2. századnak a pajtában jutott hely. A mi helyünk sem volt sokkal jobb, csak annyival, hogy nem volt annyira zsúfolt.

Itt volt a tanyán a zászlóaljparancsnokság is. – Másnap hullafáradtan aludtunk. A következő napon futballozással tütötte agyon az időt a legénység, de rövidesen ezt is betiltották, mert letaposták a kastély melletti rét füvét. Időmilliomosok voltunk. Egész nap römiztünk, persze nem pénzben, de mit is ért ott a pénz! Naplómba a következő sorok kerültek: „Még alig három napja vagyunk a fogolytáborban, amely be sincs kerítve, és szintén sem látjuk az angol katonáknak, mégis, az elfoglaltság hiánya súlyos teherként nehezedik ránk. Mi lehet az igazi fogolytáborban, a szöges drótkerítés mögött, ha itt ilyen kilátástalan, vigasztalan a helyzet? – Aztán a honvágy marcangolja az embert, ami kívülről nem látszik, annál fájdalmasabb belülről.”

Most az a hír járja, hogy két hétig kell itt maradnunk, utána megyünk haza. – Mondanom sem kell, hogy a két hétből három és fél hónap lett, és akkor sem haza mentünk, hanem a szögesdrót mögé kerültünk.

A zsúfoltság következtében rettentően elszaporodtak a tetvek. Hiába próbáltuk irtani őket, mindig több lett belőlük. Volt olyan katonám, a Takács Jóska, akinek a zubbonya gallérjának a hajtókája alatt annyi volt a tetű, hogy fehérlett a keki szövet tőlük. Már nem is törődött vele senki, mert ha egész nap ezeket a „kedves jószágokat” szedegette valaki, akkor sem tudta őket kiirtani.

Végre jöttek a német szanitécek és az egész tábor, minden szalmát, fekhelyet, ruhát és minden embert befújnak „tetűporral” – ahogy ott nevezték – azaz DDT-vel.

Az első napon az egész tábor káromkodott, mert úgy megzavarodtak a tetvek, hogy állandóan mozogtak.

– Nem ér semmit ez a tetűpor. Még több lett tőle a tetű! – mondták igen sokan.

Csak két nap után vettük észre, hogy úgy eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. Így egy kicsit megnyugodtunk. Két hét múlva, amikor megismételték az irtást, már örömmel fogadtuk a német egészségügyieket. Utána úgy eltűntek ezek a rusnya férgek, hogy többé eggyel sem találkoztunk.

Kiderült, hogy nem vagyunk ugyan drót mögött, de a körletet nem lehet elhagyni. Csak zárt alakulat közlekedhetett az utakon. Ezért rendszerint ebéd után sorakoztatták azokat a katonákat a

századunkból, akik fürödni akartak a tengerben. Kimentünk a tengerpartra, megfürödtünk, azután vissza Hof Haubergbe.

Az első alkalommal éppen dagálykor értünk a tengerparton emelt töltésre. Csodálatos látvány tárult alföldi katonáink elé. Ameddig a szem ellát mindenütt víz, víz. Szinte kidomborodik a szürke víztömeg a távolban. Északra egy folyó, az Eider torkolata látszik. Bóják jelzik a hajók útját, amelyek lassan, csendesen úsznak felfelé. Északra egy félsziget látszik.

A víz nem mély, mindössze egy méter lehetett. Nyugodtan fürödhetett az is, aki nem tudott úszni. Szépen megfürdött mindenki, csak a Takács Jóska nem. Nem is csodáltam, mert az egész teste fel volt vakarva a tetvek miatt. A társai összebeszéltek: valahogy meg kellene fürösztetni. A végén „véletlenül” beelőlték a vízbe. Iszonyú ordítás – a sós víz rettentően csípi a kivakart bőrt. Kiugrott a vízből, bizony nagy verekedés kerekedett volna, de a tettesek a vízbe menekültek, ahova már nem volt kedve utánuk menni. De valahogy ez a vízelőkés használt Jóskának, mert a búskomorság, amely addig hatalmába kerítette, megszűnt. Legközelebb már maga ment be a vízbe és a sok karcolás eltűnt a testéről.

A következő alkalommal apálykor érkezünk a partra. Csodálkozva néztünk körül a töltésen: eltűnt a tenger! A lapos partról apálykor a víz két-három kilométer távolságra is visszahúzódik a partról. Csak az Eider torkolatánál van víz. Ahol mi fürödni szoktunk csak a tengerfenék mélyedéseiben maradt némi víz. Ezekben a pocsolókban tengeri állatokat, medúzákat, kagylókat, apró tengeri halakat, tengeri sütnöket, tengeri csillagokat nézegettünk. Katonáim mindjárt el is nevezték a medúzákat „takonyállatnak”, mert gyakran találtunk a tengerfenék homokján egy-egy alaktalan, kocsonyás valamit. Ha vízbe tettük, azonnal kiderült, hogy medúza.

A parttól távolabb derékig érő gumicsizmában láttunk egy halászt. Nézik a katonák, mit is csinál. Valaki elkialtja:

– Nézzétek azt a pofát, vasvillával szurkálja a vizet! – Kitért a nevetés. Aztán kiderült, hogy nem is nevetni való, amit csinál. Szigonnyal szurkálta a vizet, mert a nagyobb és mélyebb pocsolókba visszahúzódnak a lepényhalak és szigonnyal ki lehet halászni őket. Láttuk is, amint egy elég nagy halakat rakott a kosarába. Tehát nemcsak a vizet szurkálta.

Mi is végigjártuk a víz nélküli tengert, nézegettük az állatokat, közben megérkezett a dagály és fürödhettünk.

Az angolok utasítására a németek láttak el bennünket is élelemmel. Ez bizony nagyon kevés volt. Ezt a kevés kenyeret és valami húst kiegészítették savanyúkáposztával. Ebből volt elég. Mikor ez elfogyott, fejeskáposztát kaptunk. Sajnos, a belőle készült főzelék – még só sem volt benne – nem volt valami jó. Gyakran arra vetemedtünk, hogy nyers fejeskáposztát ettünk, mint a nyulak. Szükség is volt erre, mert a heti kenyéradagot bárki egyszerre megehette, nem lakott jól tőle.

Közben a zászlóalparancsnokságot és a 2. századot elvitték valahová. Csak a mi századunk, az első maradt Hof Haubergben. Munkát ajánlottak katonáinknak: a gazdaságnak nagy tulipántáblája volt, oda kellett munkások. Századunkból 60 ember dolgozott a földeken. A hadapródok voltak a munkavezetők, felváltva. A munkaidő nyolc óra: 7–11-ig és délután 2–6 óráig tartott, a tulipánföldeket kellett gyomlálni. A körülbelül 30 holdas tulipánmező mellett kisebb területen gladióluszt és jácintot is termeltek, a gazdaság a hagymákat értékesítette. Csodálatosan szép lehetett, amikor a tulipán virágzott. Kár, hogy nem láttam, mert mikor ide érkezünk, a tulipán virágjait levágták. Így jobban nőnek a hagymák. A nagy tulipánhagymákat csomagolják, értékesítik, a kicsiket pedig a következő évben újra elültetik. Biztos, hogy a tulipánhagyma termelése jó jövedelmet hoz. Mi végeztük ebben az évben a gyomlálást. Ezért a munkáért kaptunk valami babot meg borsót, amelyet a század konyháján főztek meg és osztottak el.

Mivel mi ügyeltünk a munkára, a századparancsnokot és a szakaszparancsnokokat meghívták a kastélyba, ahol két kis manzárdszobában aludtunk az istállópadlás helyett.

Nagyon örültünk, hogy kényelmes ágyban aludhatunk és mosakodási lehetőségünk is volt, bár ez utóbbi a tengeri fürdés után már nem jelentett olyan sokat.

Arra figyeltünk fel, hogy Ungcserzési Tibor, az egyik hadapród délelőttönként eltűnik és valahol a kastéllyal szemben lévő répafieldön üldögél. Valahonnan papírt és vízfestéket szerzett, megfestette Hof Haubergot. Nem is tudtam, hogy ilyen tehetséges. Annyit tudtunk róla, hogy ungvári, építészmérnök-hallgató volt a műegyetemen. Járt a keleti fronton, ahol meg is sebesült. Miután felgyógyult, került hozzánk.

A kép valóban kitűnően sikerült. Tibor a képet, miután jól megbámultuk, a kastély úrnőjének ajándékozta. Ezen a címen meghívtak egy kávéra bennünket, ami nem szokás náluk. Legalábbis bennünket nem hívtak meg máskor: ők a felső tízezerhez tartoztak, mi a plebszhez. A szépen bekeretezett kép pedig a szalon legelőkelőbb részére került. Úgy láttam, hogy ezeknek a nagybirtokosoknak pénze volt, de a művészetet nem tudták értékelni, mert alig láttam a hatalmas

épületben néhány képet. Tibor képe azonban nagyon tetszett nekik, ezért került a szalonban a legjobb helyre.

Egyik napon látogatókat kaptunk. A szomszéd tanyáról jött át néhány utász. Ők egy kis tanyát kaptak, ahol nem lakott senki. Vagy harmincan lehettek, egy szakaszvezető parancsnoksága alatt. Kissé fegyelmezetlenek voltak, nem is lehetett a mi századunkkal összehasonlítani őket. Egyszer-kétszer meglátogattak bennünket, de mikor látták, hogy nálunk rend és fegyelem van, nem jöttek többé. Nem is bántuk.

Sok érdekes dolgot meséltek el. Nagyon éhesek voltak, ezért egyszer a közelből, az egyik farmról elloptak egy lovat. Levágták, egész éjjel sütöttek, főztek, elfogyasztották az összes húst. Torkig ették magukat, a maradék csontokat pedig úgy eltüntették, hogy semmit sem találtak meg. A tábori csendőrség kereste a tetteseket, de semmi nyomot nem talált. Ez után a környéken jobban ügyeltek a jószágokra.

Kérdezték tőlünk, szeretjük-e a békacombot. Nálunk ilyesmit senki nem evett. Ők vadásztak a békákra. Rájöttek, hogy a tengerpart töltésén sok nagy békát lehet találni. A háború alatt a németek a töltésekre géppuskafészeket építettek, a szegény békák beleestek a betonból készült kerek lyukakba és nem tudtak kimászni. A hadifoglyok kiszedték és meg sütötték őket. Azt mondták, nem is rossz. A nehézséget az okozta, hogy le kellett mászni a géppuskafészekbe és kiszedni a békákat, de segítettek ezen is. Hosszú nyelű békaszigonyt készítettek, azzal szurkálták ki a nyomorultakat.

Júliusban az egyik napon négy honvéd megszökött tőlünk. Nem messze jutottak, másnap délelőtt már vissza is hozták őket, pedig minden felesleges ruhájukat és a pokrócokat is eladták. Úgy látszik, a tábori csendőrség és az angolok éberren figyelnek mindenre. Nem próbáltam a szökést, de ennyire neveléses nem lennék, hogy egy nap után már vissza is hozzanak.

Július 19-én ezt írtam naplómba: „A magyar átok, a pártoskodás kezdi felütni fejét a magyar hadifogolytáborban. Jellemző a mai eset. Tegnap este kaptuk a parancsot, hogy ma kilenc órára menjünk a 4. század körletébe. Kóbor alezredes úr fog beszélni a honvédekhez. Előzmény: tegnap délután egy egész zászlóalj megjelent Schülp-ben és a legfegyelmezetlenebb módon Horváth ezredes táborparancsnokot lemondásra kényszerítette. Most sem tudom, ki a táborparancsnok, ő-e vagy más. – Ma reggel kilenc órára a 4. századnál voltunk. Felsorakozik az egész zászlóalj díszoszlopban. Szemben velünk a 82-es egyik zászlóalja áll. Megérkezik Kóbor alezredes. Vigyázz! – Jelentésbeadás. – Megkezd a beszédet, de látszik rajta, hogy ingerült, folyton grimaszokat vág. Halálos csendben hullanak a szavak. Megpróbálom visszaadni, amit mondott: „Már több ízben szóltam az ezredhez, de most utoljára teszem. Most csak a józan magyar bakához beszélek, nem a néhány gazember csirkefogótól felizgatott és esztvesztett magyarokhoz. Mert ha nem hiszitek, hogy haza akarok menni, marhák vagytok!” – Erre kitört – hála Istennek, nem rosszabb – a röhögés. – Kóbor dühében abba hagyta a beszédet. – Századokat elvezetni! – Századparancsnokok hozzám! – Két perc múlva kocsijának porát sodorta felénk a szél.

Lassan a feje tetejére áll minden, felbomlik a rend. Senki nem bízik a vezető tisztekben. Mi marakodunk egymás között. Potsdamban folyik a konferencia és díszbeédek, díszvacsorák érik egymást, a gazdaságban csépelik a repcét és mi esszük a foglyok kevés, keserű kenyerét és mindennapi káposztját.”

Július végén kaptuk a parancsot, hogy akiket Kárpátaljáról hívtak be, jelentkezzenek, más táborba kerülnek és hamarabb szállítják őket haza. Két hadapród jelentkezett, Ungcserézi Tibor és Maur Jóska. Tibor ungvári volt, tehát neki jelentkezni-e kellett. Jóska Békéscsabáról vonult be, de tudott szlovákul és úgy gondolta, a Kárpátalján keresztül talán hamarabb hazajuthat. Kívántam, hogy sikerüljön neki. Levelet írtam a feleségemnek, ők pedig megígérték, hogy eljuttatják hozzá. Szomorúan búcsúztam tőlük, mert egyedül maradtam a hadapródok közül a századnál.

Augusztus elején elhagytuk Hof Hauberget, mert szükség volt az istállókra. Nem mentünk messze, csak kétszáz méterrel nyugatra a tengerpart felé, egy Wesselburener Koog nevű kis faluba, ahol három tanyán helyezték el a századunkat, természetesen istállóban és padlásokon. A költözködés nagy zűrzavarokkal járt, mert több egymásnak ellentmondó parancsot kaptunk. Egyedül kínlódtam a munkával, mert a századparancsnok beteg volt. Végre, sok futkosás után, sikerült mindent elintézni. A hadnagy úrral a polgármesternél kaptunk egy ócska szobát a padlásán. Csupas, koszos, poros falak, két rozszart, öreg ágy, agyonhasznált takaró az egész berendezés, amihez még milliónyi légy és szúnyog tartozott. A házigazdánk különben nagyon rendes ember volt, főként azért, mert szépen, érthetően beszélt németül.

Eseménytelenül múlt az idő, s bár ólomlábakon járt, mégis hamarosan augusztus lett. Az időjárás, mint nálunk október közepén: fúj a szél, zuhog az eső, hűvös a levegő, pedig még nyár van, hisz a búzát és a zabot most aratják.

A hírek egymást kergetik, szinte versenyeznek egymással. A valóságban minden marad a régiben, mi meg maradunk fogságban. A legújabb rémhírből terjedt el: „Negyven napra megszüntették a német hadifoglyok leszerelését és elbocsátását, mert minden szállítóeszközt az idegen nációk hazaszállítására használnak fel.”

Mióta új helyünket elfoglaltuk Wesselburener Koogban, szinte eseménytelenül múltak a napok, de mintha hosszabbak lettek volna, mint Hof Haubergben. Szerencsére a házigazdánk rádióját hallgathattuk, így a világ folyásáról volt valami halvány sejtelmünk. Magyarországról olyan kevés hír jött, mintha ott nem is lenne élet. Levelet nem lehetett írni, postát, illetve vöröskeresztes lapot nem kaptunk.

Az újságban olvastam, hogy a hamburgi tanítóknak hat hetes tanfolyamon kell részt venniük. Szívesebben lennék én is ilyen tanfolyamon hallgató, mint itt ilyen naplopó, mert haszontalanul, naplopással töltjük az időt, mikor mások az ország újjáépítésén dolgoznak.

Bármilyen unalmasan múltak a napok, a rádió elhozta mihozzánk is a híreket. – „Augusztus 15-én Japán kapitulált. London győzelmi mámorban úszik, ujjongó tömegek járják az utcákat. Mi elszorult szívvel hallgatjuk a rádió győzelmi indulóit, nekünk az vereségről beszél, nekünk a hadifogolyélet kínjait jelenti. Eddig nem tudtam, hogy mi a honvágy, most már igen.... Sóvárogva nézem az égen gomolygó, viharkorbácsolta, fekete felhőket, szeretnék tovaszállni velük, de csak maradunk, csak várunk...” – Ezek a gondolatok kerültek naplómba az utolsó háborús hírek hatására.

Augusztus 24-én megkezdődtek a magyar csapatok leszerelésének első munkái, a kartotékolások. Az egész zászlóaljunk Strübbelbe ment, ahol egy régi iskolában írások hada írta a magyar hadifoglyok adatait. Még a beteget is elvittük kocsival az összeírás helyére. Állítólag a kartotékolás befejezése és a csoportok összeállítása után megkezdődik a magyarok szállítása. Idegtépő várakozás. Várjuk a további parancsot.

Kaptunk egy új hadapródot, Huszár Józsefet és tíz honvédot. Laci is visszajött a tábori csendőrségtől, így most már megint hárman vagyunk szakaszparancsnokok.

Megkaptuk a parancsot, hogy szeptember másodikán indulunk Lundenből Bochoitba. A parancs mindenkihez azt a reményt keltette, hogy a vonatról hazáig ki sem szállunk. – Erre a hírre megindultak a lopások. Még a század raktárába is betörték. Néhány száz cigarettát vittek el.

Utolsó este elbúcsúztunk Hof Hauberg úrnőjétől, aki teával és sonkás zsemlyével kínált bennünket, de valahogy nem volt étvágyunk. Este összetorlódott a munka, megjött a zsold és a kartotékok, gyorsan kiosztottunk mindent. Tíz óraker takarodó.

Másodikán két óraker ébresztő. Két házigazdánk egy-egy traktorvontatta utánfutóval szállított bennünket Lundenbe, amely 15 km-re van Wesselburener Koogtól. Hét óraker pontosan a helyén állt a század. Várakozás következett, mint mindig.

Végre tíz óraker kijött néhány angol: Oszlop egyesével mentünk el az angolok előtt, leadtuk egyik kartotékot, negyvenesével beszálltunk a vagonokba. Ekkor elénk sorakozott a zászlóaljtorzs és minden beosztás felborult. A végén a lovaknak és kocsiknak még egy vagon adtak az angolok.

Nagy nehezen elindultunk. Jó a hangulat, katonáim integetnek, mintha hazafelé mennénk. A tengerparti lapályon robot a vonat Hamburg felé. Burg után hatalmas töltésen húz bennünket felfelé a gőzös. Hosszú, talán másfél kilométeres hídon áll meg a szerelvény a Kieli-csatorna (Vilmos császár-csatorna) felett. Angolok igazoltatják a vonat vezetőit. Nemsokára Hamburgba érkezünk. A gyilkos bombázások lerombolták a város nagy részét, de most már megindult az élet a „holtak városában”. Hihetetlenül sok az ember az utcákon. Angol katonák, német civilek, lányok, asszonyok jönnek mennek – látszólag gondtalanul – a korzón. Mi irigykedve néztük őket a marhavagonokból. A vonat megállás nélkül ment tovább. Mikor Hamburgtól nyugati irányt vett vonatunk, a jókedv elpárolgott. Már mindenki tudta, hogy nem haza fogunk menni.

Reggel megérkeztünk Bochoitba a holland határ közelébe. Az állomásról visszatolták a szerelvényt a lágérbe. Angol őrség mindenütt. Mi pedig valóban drót mögé kerültünk.

Először a szögesdrót mögött (Bocholt)

1945. szeptember 3-án kerültünk a bocholti hadifogolytáborba, a drót mögé.

Az elhelyezkedés nem ment simán, de rövidesen minden megoldódott. A hadapródokkal volt egy kis probléma, mert a lágerben külön tisztí és legénységi tábor volt. A tiszték és a hadapródok együtt laktak, néha a legénység szállásán, néha külön. A most felmerülő problémát parancs oldotta meg: a hadapródok a legénységhez tartoznak, ott is fognak lakni. Engem nem lepett meg a döntés, mert logikus volt. Sokan tiltakoztak, mert már régen zászlósnak kellett volna előléptetni bennünket, de hát ezekben az időkben ki törődött ilyen bagatell dolgokkal!

Így kerültem a legénységi barakkba. Mondtam a legényemnek, hogy valamelyik sarokban egyik emeletes ágy felső szintjén helyezze el a holmimat, ő meg az alsó ágyat foglalja el. Így is történt. Hogy őszinte legyek, jól is éreztem magamat, mert mindenkit ismertem és sok olyasmit tudtam meg magamról, ami nekem is tanulságul szolgált.

A tábor magas drótkerítés vette körül, amelyet erős villanykörtékkel világítottak meg a németek akkor, amikor még orosz fogolytábor volt. Középen egy sor barakk helyezkedett el, központi fűtéssel, nagy mosdókkal, angol WC-vel, 80 fős legénységi szobákkal. Egyik oldalon egy sor fabarakk húzódott, ott laktam én is egy 28 ágyas szoba egyik sarkában, az emeletes ágy felső szintjén. Alacsony, tiszta szoba, emeletes kincstári faágyakkal, középen tartóoszlop és kályhanyílás, kályha nélkül. Az ablakok egyik oldalon a spórpályára néztek, de mögötte ott volt a kiábrándító, magas drótkerítés. Elég rendes hely a barakk, csak sok a poloska. A középső nagy barakksor másik oldalán ismét barakkok, ott a tisztí tábor, de volt ott kápolna is, ahol vasárnaponként misét hallgathattunk.

Rövidesen kialakult a tábori élet: reggel hat órakor ébresztő, fél hétkor reggeli, háromnegyed nyolckor indulás a munkába, tizenkettőkor bevonulás, ebéd, délután kettőtől ötig ismét munka, utána vacsora, este nyolckor ellenőrzés és takarodó.

Én is jelentkeztem munkára. Először 50 emberrel a szemetet takarítottuk el a táborból. A táboron kívül mély gödröket ástunk és a szemetet elföldeltük. Azután jött a benzintöltő állomáson a munka. A tábor mellett egy erdőben ért véget az a benzinevezeték, amely a Németországban állomásozó angol hadsereget látta el benzinnel. A táboron kívül osztották el az embereket, én is hol a töltőrészlegnél, hol a rakodó brigádnál, hol a pályaudvaron voltam. Legtöbbször a benzintöltőnél dolgoztunk, sátrak alatt. Naplómba a következőket írtam: „Itt egy erdő vesz körül bennünket. Így nem lehet messze látni, de mindenki a benzint csapolja, a kannákat tölti, mossa, távolabb hegeszti, hordja a gépkocsikra, rakja csomóba, vagy vasúti kocsiba. Nem törődik senki a benzinnel. Ha folyik a kanna, hát hadd folyjon, be vele a halom közepébe, ott nem látszik. Jó néhány lesz majd üres, ha újra szétszedik a kannarakást. Egy nagyon mozgékony angol irányítja a munkát. Jó pofa. Csinálja az üzletet, csak vinni kell neki a márkás órát, az arany holmit, akkor nincs kanna, nincs munka és az illető kap is valamit, cigarettát, kétszersültet, kenyeret és ami akad az angolok kápolnájában. Hogy az adott és kapott áru értéke nem azonos, az nem számít.”

Szeptember 16-án este szokatlanul későn jöttem haza, mert Zombori hadnagynál sokáig beszélgettünk. Persze a szobám népe még élénken beszélgetett, de lassan ők is aludni tértek. Én is gyorsan lefeküdtem. Amint fekszem, hirtelen az esti imádság szavai tódulnak ajkamra, amit rendesen el szoktam felejteni. Majd utána felsőhajtok, hej csak már mennénk haza, és senkinek ne legyen otthon semmi baja! Csak Irénkét találjam meg minden baj nélkül! – Hirtelen hangos beszéd üti meg fületem. Hallom, hogy Szabados szakaszvezető beszél. Kiabál nekem, hogy jöjjen be hozzánk. A szakaszvezető jön, szinte magán kívül mondja a híreket: „Az angolok és az oroszok jóvoltából megkezdték a magyar hadifoglyok hazaszállítását. Naponta több ezer ember tér haza. Leszerelő állomásokat létesítettek Pécs, Zalaegerszeg, Kaposvár, Győr és Komárom városokban, átlépő állomást Sopronban és Hegyeshalmon. Mindenki a leszerelő állomáson írást kap, otthon jelentkeznie kell. A polgári hatóságoknak kötelessége mindenkit visszajuttatni állásába, ha ez nem lehetséges, megfelelő állásba kell helyezni. Ezt a pesti rádió mondta be.” – Mint a megbolygatott méhkas, zúgott fel a szoba, örömteli felkiáltások hallatszottak mindenfelől. Alig tudtunk elaludni. Nem is sejtettük, hogy milyen messze van még a szabadulás.

Szeptember 23-án egy szerelvény magyar hadifogoly érkezett a táborba, így már vagy hatezren lettünk. Ezek a hadifoglyok is haza készültek. Csak látni kellett azt a rémült, megörökönyödött képet, amit az érkezők vágtak a nagy drótkerítés láttára. Eddig biztosra vették, hogy hazamennek, és most itt a nagy meglepetés, a borzalmas csalódás. Valahol bőrgyárban dolgoztak, mert rengeteg mindent, elsősorban kidolgozott bőrt hoztak magukkal. Alig bírták a sok holmit cipelni. A szerelvény mellett

halomban áll a sok csomag, ruhásszekrény, láda, koffer, asztal székek, gyúródeszka és még ki tudja, mi minden hever ott egymás hegyén-hátán.

Ennek hatására a múltkori hazautazási lázat a teljes pesszimizmus váltotta fel. Elkeseredés, sötét borúlátás, szomorú ősi hangulat, hulló falevelek, reménytelenség borult az egész táborra.

Egy nappal később egy szerelvény német hadifogoly érkezett a táborba. Külön szállásolták el őket, drótkerítést húztak a németek köré és külön fegyveres őrség vigyázott rájuk. Az ő barakkjaikban sem ágy, sem szalma nem volt. Hamarosan megindult a kereskedés, bár az angolok tiltották és a drótkerítés mellett állandóan fegyveres őrök jártak fel-alá. A magyar bakát ez nem tartotta vissza, hogy az angoloktól vásárolt cigarettát dupla áron eladja a németeknek. Hátat fordít az angol, a dróthoz ugrik a magyar baka, benyújtja a cigarettát, átveszi a pénzt. Mire az angol megfordul, már el is tűnik, mint a kámfor. Néha persze csak az üres doboz került a némethez, máskor meg a pénz maradt a drót mögött. Hát ilyen volt itt a kereskedés. Pár nap múlva a németeket elvitte egy szerelvény, mi maradtunk tovább.

Szeptember 30-án – csodálatos! – kimenőt kaptunk. 200 hadifogoly mehetett ki a városba. Ezentúl minden nap ennyien nézhettük meg Bochooltot. Én is kaptam kimenőt, megnéztem a várost.

Egyenes, aszfaltozott út, majd utca vezetett a városba. Néhol egy-egy ház hiányzik a sorból, mert lebombázták. Magas, karcsú torony emelkedik a város fölé. Szépen berendezett evangélikus templomba lépek. Szól az orgona, éppen esküvő van. A templom teljesen ép. Tovább is rendes az utca. Azután a belváros következik. Ez aztán igazi romhalmaz. Alig áll egy-két fal. Ház egyetlen egy sem maradt. Rom és rom mindenütt, itt-ott kiégett üszkös falak merednek az ég felé. Síri csend mindenütt, csak a véletlenül idetévedt emberek cipője kopog a kövezeten. Önkéntelenül lehalkul, majd elnémul a beszéd. Némán járunk a belváros üszkös romjai között. Egy gótikus templom romjai emelkednek a kihalt környezet fölé. Tornyát ledöntötte, mennyezetét leszaggatta a bomba-eső. Berendezése elégett. A templom hatalmas harangjai megolvadva, összetörve hevernek a templom padozatán. Itt-ott egy-egy csodálatosan épségben maradt szobor, néhol egy-két darab a díszítmény gótikus faragványából.

Még két másik hatalmas templom fekszik romokban. A gyárak porrázúzva, gépek roncsai, falak törmeléke az utcák mentén. Csak néhol emelkedik egy-egy kémény, amelyet a szőnyegbombázás véletlenül meghagyott. – A város pereme többé – kevésbé éppen maradt, ott meg a jó házak egy részét angolok foglalták el. – Mikor lesz itt olyan élet, amilyen volt? Talán soha!

A benzintöltő állomáson pedig ment a munka, de megindult a kereskedés is. A kinn dolgozók a táborból takarókat, pokrócokat vittek ki, amit kenyérért, más élelmiszerezért, cigarettáért, vagy pénzért eladtak. A „szerzeményt” este a tábori feketepiacon értékesítették, megfelelő haszonnal. Az „áru” kivitele és behozatala roppant egyszerű volt. A munkacsapat kiment a kapun, nem vitt magával semmit. Aki csencselni akart, elment a kerítés mellé, ahol belül már várta a társa, aki kiadta a „szajrét”. Odakint már senki nem ellenőrzött senkit.

Jellemző eset volt a következő. Elromlott a táborban a vízvezeték. Percek alatt beindult a kereskedelem. Gyorsan kettéfűrészeltek egy vizes kannát. Beleraktak két takarót, vitték ki a kannát a pokróccal együtt a táboron kívüli vízcaphoz. Ott már várta valaki kenyérral; a takarót kenyérré cserélték. A takaró ment a város felé, a kenyér a táborba. Így tartott egy fél napig, amíg a vízvezetékot rendbe nem hozták. Annyi kenyeret sikerült becsempészni, hogy este a kenyér ára a felére esett vissza a feketepiacon.

A takarók azért voltak értékesek, mert a német nők felöltöket, télikabátokat varrtak a szebb gyapjútakarókból.

A kereskedés mindennel foglalkozott. A németeknél akkor még nem lehetett szappant kapni. Mi a lágerben havonta kaptunk egy-egy szappant. Másnap már a városban árulták. A kereslet igen nagy volt, ezért megkezdték a szappan hamisítását úgy, hogy fából kivágtak egy megfelelő darabot, arra vastag szappanréteget kentek és úgy adták el. A turpisságra hamar rájöttek a német háziasszonyok: Tűt szúrtak a szappanba, így egyből kiderült a csalás. A következő alkalommal répából vágta ki a megfelelő darabot, arra kentek vékony szappanréteget, de ezt is hamar felfedezték és utána már csak rendes szappannal üzleteltek.

Hiánycikk volt a cigaretta, mert a hadifoglyok cigarettát nem kaptak. Az angoloktól vásárolt cigaretta nagyon drága volt, ezért megindult a cigarettagyártás. A legkülönbözőbb növények, gyomok leveléből készült a szivnivaló. Ezeknek a levelét megszáritották, felvágta, cigarettahüvelybe – nem tudom, honnan szerezték – töltötték. Állítólag a lóhere virágja, nikotinnal leöntve, egészen tűrhető cigarettát adott. Mások zöld dohánylevelet loptak a mezőn, megszáritották, felvágta, s egészen jó cigarettát gyártottak belőle.

A feketepiacról még annyit, hogy mindent lehetett venni a friss kenyértől a kikészített bőrig, a cigarettától az elegáns új félcipőig, a civil sapkától a karóráig, az aranygyűrűtől a pisztolyig, ha valakinek pénze és cigarettája volt.

Október 20-án nagy szerencsétlenség történt. A vasúton dolgozó munkásokat tehergépkocsival hozták vissza a táborba. A vasúti síneknél az angol gépkocsivezető nem figyelt eléggé és egy mozdony elkapta a teherautót. Öten meghaltak, sokan megsebesültek. Ezeket is hiába várják otthon. A bocholti temető fenyői alatt alusszák örök álmukat.

A rémhírek bizakodást, reményeket keltek mindenkiben, aztán jött a kiábrándulás, és nemtörődömség, fásult közömbösség, letargia vett erőt az egész táboron. Október végén egy magyar vöröskeresztes megbízott érkezett a táborba. Azt a hírt hozta, hogy elindult az angol zónából az első szerelvény, amely civil menekülteket szállított haza, utána jönnek a leventék, majd mi, katonák következünk. A komoly tél beállta előtt minden magyar hadifoglyot hazaszállítanak. Mintha ezt igazolná az a tény, hogy egyik nap elvitték tőlünk a leventéket, helyettük Borkenből katonákat hoztak. – Szép ígéretek, de nem bízom bennük. – Később kiderült, hogy ez is csak rémhír volt.

Október végén megérkezett az ősz. Ilyen sorok kerültek a naplomba: – „Sárga, barna, rozsdavörös leveleket kerget a szél; piszkos, ólomszürke felhők rohannak az égen keletre, minden keletre, Magyarország felé megy, rohan, vágat, repül, csak mi maradunk itt a rabság csirizes ételén. Odakünn csattog az eső. Nemcsak kinn esik, be is folyik a barakk rossz tetején. Az éjszaka is sátorlapot kellett magamra teríteni a csöpögő víz ellen, így meg alám folyt az esővíz. Mi lesz a télen?”

November közepén már éreztük, hogy közeledik a tél, ami abban nyilvánult meg, hogy mindig gyakoribb lett a dér. Kellott volna a tüzelés a barakkokban. Az angolok azonban nem nagyon törődtek vele. A magyar baka azonban találékony. A szakaszom Borkenben dolgozott. Meglátta a romok közt egy kályhát, fölrakták az autóra és behozták a táborba. Fát meg az erdőből szereztek. Egyik szombaton csak elnéztem a századunkat. Olyan volt mint egy afrikai emberkaraván, annyira megrakodtak fával. Nem kérdeztek senkit, de jól befűtötték a barakkokat.

Később az angolok végigraziálták a barakkokat és elszedték a fűrészeket és fejszéket, amik legnagyobb része lopás útján került hozzánk. Annyit azonban sikerült elrejtetni, hogy a tüzelésben nem lett fennakadás.

November elején ezt írtam a naplomba: – „A tábor lakói az utóbbi időben valóságos tolvajok lettek. Nemcsak a földekről lopták el a leveles dohányt, mint eddig, hanem most már meglátogatták a krumplics vermeket is, de ellopták a kacsát, a libát, a csirkét. A múltkor egy marhát vágtak le és a két combját hozták be, a többi részét ott hagyták. Hát így múlnak a napok.”

November végén a szökevények aláhagytak. Négy szökött magyart elfogtak és Münsterbe vittek. A hadbírószak három hónapi börtönrre ítélte őket önkényes eltávozás miatt és a büntetés letöltése után visszatoloncolták a szökevényeket valamelyik táborba.

A múltkor az egyik honvéd a századunkból hazulról levelet kapott. Persze nem volt boldogabb ember nála az egész táborban, mindenki őt irigyelte, jómagam is. – Mi már írtunk egy-két vöröskeresztes lapot, de mint később kiderült, azokat otthon nem kapták meg, valahol elsikkadtak, vagy elégették őket.

December eleje több változást hozott a hadapródoknak. Az első az volt, hogy átköltöztünk egy kis szobába, ahol ezután négy hadapród lakott, eléggé kényelmesen. Először nagyon sivár volt a szoba, de szerezünk asztalt, néhány széket, kályhát, így már egészen elfogadható lett.

A másik változás: a hónap elejétől a hadapródok is a tisztí étkezdén kapták a kosztot. Érthetetlen volt előttem az egész. Mikor a táborba kerülünk, megkérdeztük, hogy nem kaphatnánk-e mi is ott étkezést. Azt válaszolták, hogy szó sem lehet róla, hogy a hadapródok oda kerüljenek. Decemberben meg a mi megkérdezésünk nélkül elintézték a dolgot. Az előzmények után természetesen visszautasítottuk ezt a megoldást. Csak ismételt rábeszélés és kérés után fogadtuk el a felajánlott lehetőséget. A koszt ott összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint a legénységi konyhán. Ott mindig ugyanazt a „bölöcét”, azaz csirizt kaptuk, amibe belefőztek krumplics, darát, burizst, sárga- és takarmányrépát és mindazt, amit az angolok adtak. A tisztí étkezdén volt néha egy kis tészta, néha egy kevés pörkölt is kerül a tányérra, pedig ott is annyi volt a fejadag, mint a másik konyhán. Soha nem hittem volna, hogy ennyit jelent a jó szakács és az ügyesen megoldott főzés.

A december azért is hozott változást, mert a tábori papunkkal kint jártam a városban a ferencesek lebombázott rendházában, ahol megismerkedtem Péter Kasperrel, aki elmondta, hogy néha jó lenne a segítség nekik, mert kevesen vannak és sok a munka. Ezért elhatároztuk egyik volt tanítványommal Misóczki Jósikával, aki szintén hadapród volt, hogy amikor ráérünk, délután kimegyünk a városba és

segítünk, amit tudunk, a pátereknek. Mindezt azért terveztük, hogy németek között legyünk és tanuljuk a német nyelvet. Később, amikor megszöktünk, ennek igazán nagy hasznát vettem. Mikor Péter Kasper megtudta, hogy én civilben középiskolai tanár vagyok, elvitt a gimnáziumba, ahol összeismertetett Dr. Semmelmann-nal, a gimnázium földrajztanárával, aki meghívott a lakására és szakkönyveket adott, hogy olvashassak. Igen kedves ember volt, akivel szakmai kérdésekről és sok másról is igen jól elbeszélgettünk.

Így már aránylag gyorsan telt az idő. Minden második nap dolgozni mentem a szakaszommal. Decembertől már kevés volt a munka, mert a benzintöltő állomás csapjait leszerelték és Hamburgba vitték. Így kevesebb munkásra volt szükség, de azok is gyakran már 11 órakor bevonultak. A szolgálat pedig minden negyedik nap került rám.

Gyakrabban mentem ki a rendházba, ahol mindenféle munkában segítettünk. Egyszer a kertet ástuk, máskor a romokat takarítottuk el, vagy betonoztuk a kápolna tetejét. A ferencesek úgy osztották be a munkát, hogy ha valahol ketten dolgoztunk, oda egy barátot és egy magyar hadifoglyot küldtek. Ez azért volt jó, mert csak németül beszélgethettünk, ami segítette a tanulást. Közben meglátogattam Dr Semmelmann barátomat is.

December elején egy hölgy érkezett Magyarországról a táborba, Károlyfalvi Béla evangélikus lelkész nővére. Tőle sok mindent megtudtunk a magyarországi viszonyokról. Ezek kissé megnyugtattak bennünket. Azt is megtudtuk, hogy a táborból küldött lapjaink még mindig nem jutottak haza, így hát válasz sem várhatunk. Ez a bizonytalanság elkésérett mindenkit.

A sok változás, az elfoglaltság, a kimenő, a munká, a ferenceseknél, a beszélgetés Dr. Semmelmann-nal, a nyelvtanulás következtében úgy éreztem, gyorsabban múlik az idő.

Azután elérkezett a karácsony, amit nem is nagyon vártunk, mert a közönséges hétköznapokat könnyebben elviseltük, mint az ünnepeket. Előző napon az angolok öt darab cigarettát adtak minden hadifogolyunknak. Az egész tábor sorban állt és kemény tisztelgéssel köszönte meg mindenki a cigarettát. Az angol tisztek olyan diadalmas arccal osztották az ajándékot, mintha valami roppant nagy értéket adnának, pedig nem is ők adták a cigarettát hanem az amerikai Vöröskereszt.

A szakaszom nagy barakkjában tartottunk kis karácsonyi ünnepséget. Karácsonyi versek, rövid beszéd, karácsonyi énekek hangzottak el. Hadnagy úrtól mindenki kapott egy süteményt és egy szaloncukrot, ami igazán nagy meglepetés volt. Nem is tudom, hogy szerezte mindezt.

Az estét Czímer Laciéknál töltöttem a tiszti táborban, ahol még vacsorát is kaptam. Igen jól elbeszélgettünk. Az éjjeli misén már nem ilyen jó a hangulatom. A karácsony varázsa annyira megfogja az embert, annyi emléket idéz fel, hogy – bármennyire is nem akarja, fájó vágyódás, sóvárgás keríti hatalmába az otthon, a család után.

Karácsony után a rémhírek áradata lepte el a bocholti tábor. Ezt elősegítette az is, hogy december 27-én hatalmas vihar dühöngött a környéken, megtépázta a romokat városban, szétszaggatta a villanyvezetéseket. Két és fél napig nem volt villany a táborban, rádiót sem lehetett hallgatni. Ezt használták ki a rémhírtérjesztők. „Január elsejétől megszűnik a német élelmezés, U.N.R.A. kosztot kapunk, ami sokkal jobb lesz. Cigarettát is kapunk, de zsoldot nem. Hat héten belül mindenkit hazaszállítanak.” – Persze nem hittem az éjszából semmit.

Szilveszter napja. Hálaadásra mentünk a kápolnába. Még a következő napon is bennem zsongtak a prédikáció szavai: „Bármilyen elesettek vagyunk is, bármilyen bűt, keservet, kínt és gyötrelmet hozott ez az év, mégis hálát kell adnunk Istennek, mert sokan pihennek az anyaföld ölén szerte Európában, akik tavaly ilyenkor még örömmel és nagy reménységgel tekintettek az 1945. év felé.”

Elalvás előtt elvonult előttem az egész év: Felsőnemesapáti, Bérbaltavár, Újkér, az esküvő Irénkével, Sopron, Bécsújhely, Csehország, Németország, Dánia, Ulfborg Kirke, Rangstrup, Arnitlund, Hof Hauberg, Bocholt, a hadifogolytábor. Az egész olyan, mint egy lidérces álom. Úristen, mikor lesz vége már ennek az álomnak?

Az új esztendő, 1946 napjai lassan múltak. Ezért megfigyelhettem az időjárás is. Weszfáliában igazi óceáni klíma uralkodik. Januárban mindössze egyszer csökkent a hőmérséklet -10 °C alá. A többi napon reggel 0 körül volt a hőmérséklet. Eső annál több esett. Mindössze egyszer láttunk csak havat, amikor nagy pelyhekben hullott, de az is azonnal elolvadt.

A biztató hírek egymást kergették. Februárban az a hír járta, hogy március közepén megindul a szállítás és ránk is sor kerül. Egy aggasztó hír is elterjedt, hogy bennünket előbb Eselheidbe szállítanak. Erről a táborról semmit sem tudtunk, de valahogy mindenki szívesebben maradt volna Bocholtban, mint hogy egy új, ismeretlen táborba vigyék. Csak az a baj, hogy erről éppen úgy, mint sorsunkról, nem mi döntünk.

A táborban néha tréfás dolgok is történtek. Február elején két honvéd egy nyulat szerzett a városban. Azon gondolkodtak, hogyan hozzák be a táborba. Úgy döntöttek végül, hogy spárgákat kötöttek a nyúl két hátsó lábára és maguk előtt hajtották az állatot. A kapunál az őrség nem akarta beengedni őket, mert parancs volt, hogy a táborba semmit sem lehet behozni. Végre előkerült egy tolmács, a segítségével megmagyarázták az őrségnek, hogy ők nem hozzák a nyulat, hisz nagyon jól tudják, hogy a táborba sem behozni, sem kivinni semmit sem lehet, hanem az jön velük. Az őrség jót nevetett az indokláson és a parancsnok, egy főhadnagy elé vitték a két katonát. Ő is elnevette magát és elzavarta a két tréfacsinálót a nyúllal együtt. Mondták is az angolok: „Sokféle néppel volt már dolguk, de ilyennel, mint a magyar, még nem.”

Február másodikán egy szerelvényre való szlovák hagyta el a tábor. Hazaszállították őket. Köztük sok volt a magyar, akik tudtak szlovák nyelven beszélni. Számunkra biztató jel volt, mert azt jelentette, hogy megindult a szállítás. Csak később derült ki, hogy semmi jót nem jelentett.

A nagy esőzések következtében megáradtak a csatornák és a víz elöntötte Bocholtban a pincelakásokat. A városban tartózkodó magyarok segítettek a bajbajutott lakosságnak a hurcolkodásban, közben mások meg elloptak mindent, amit csak lehetett. Kik voltak a tolvajok, senki sem tudta. A tábor azonban két napra lezárták.

A nagy esőzések után egészen tavaszias idő köszöntött a környékre. Valóságos szökési láz vett erőt a táboron. Mindenki pénzt akart szerezni, hogy megszökhesen. Az én szakaszomból február 14-én hárman szöktek meg: Rusz Őrvezető, Búza és Fülöp, az órás. Ők voltak a legpénzezebb emberek és Rusz még tudott valami keveset németül. – A naplomba ilyen megjegyzés került: „Ha így megy vagy két hónapig, nem igen lesz, akit hazaszállítsanak, mert mindenki megszökik.”

A táborban beszéltek, hogy egyik nap a bocholti állomásfőnök betelefonált a táborparancsnokságra:

– Bejelentem, hogy ma több mint száz jegyet adtam el a magyaroknak.

Clark százados volt a telefonnál.

– Na, és kifizették a jegyek árát?

– Igen!

– All right! – válaszolta.

A magyarok pedig utaztak hazafelé. – Engem is kísértett a szökés, de nem volt civil ruhám és elég pénzem.

Február 14-én a szökevények közül 27-et hoztak vissza az angolok a táborba. Szomorú látvány volt, amikor lesújtottan ballagtak végig a táboron a fogdába. Elképzeltem, milyen elkeseredést éreztek, amikor a drótkerítés kapuja ismét bezárult mögöttük. Mindenki megszeppenve és bánatosan nézte őket. Az angolok azonban nem büntették szigorúan őket. Akinek a pokrócai megvoltak, már másnap kiengedték a fogdából. Volt olyan is, aki még azon a napon másodszor is megszökött. Abban reménykedtünk, hogy most több szerencséje lesz.

Ez az esemény pár napra leállította a szökéseket.

Egy Magyarországról jött asszonnyal beszélgettünk. Valószínű sváb lehetett, akit kitelepítettek és rokonokat keresett a táborban. Azt mondta, nem érdemes hazamenni, mert otthon igen rossz a helyzet, hisz egy skatulya gyufa 18 000 pengőbe kerül. Szökni sem érdemes, mert nem lehet átjutni az osztrák határon. Ez a hír körülbelül igaz is lehetett. Vaska ezredes úr közölte, hogy tudomása szerint vagy 15 000 magyar igyekszik dél felé az angol zónába, akik valamennyien az osztrák határ felé tartanak. München és Passau környékén sok magyar zsúfolódott össze. Ennek az az oka, hogy akkor az amerikai zónából nem szállították haza a hadifoglyokat. Előzőleg is volt szállítás és később is.

Ezek hatására sokan lemondtak a szökésről, így a századparancsnok, Zákonyi hadnagy és a másik század parancsnoka Talmács főhadnagy is elállt szökési szándékától.

A legénység azonban megy, igyekszik hazafelé, vásárolja a civil ruhát, festi alakítja ruháját, hogy valamiképpen eltüntesse a keki színt. Kereskedik, áruba bocsát mindent, bevetésre megy Hollandiába csak azért, hogy pénzt szerezzen és hazaindulhasson. Sokszor én is felsőhajtok: Istenem, csak már én is indulhatnék Magyarország felé, haza felé. Gyakran már szinte elviselhetetlen ez a bizonytalanság, mert kétség és remény, bizakodás és csüggedés, erőltetett nyugalom és gyötrő nyugtalanság váltogatják bennem egymást.

Február 17-én izgalmas napja volt a tábornak. A délelőtt minden különösebb esemény nélkül telt el. A vasárnapi szokásos szemle (parádé), mise a megszokott időben zajlott le. Délután megérkezett a parancs, hogy indulunk Eselleidébe, az itt kapott takarókat másnap le kell adni. Nagy a forgalom az udvaron, pokrócokat cipelő emberek jönnek-mennek. Olyan a tábor, mint egy megzavart hangyaboly. Betolják az első szerelvényt a tábor melletti vágányra. A 7. és 8. zászlóalj bevagoníroz és rövidesen indul is.

Másnap kiderült, hogy a két zászlóalj barakkjaiból az összes villanykörtét elvitték. Ezért a következő napon a parádé alatt az angolok végigjárták az összes körletet és összeszedték a villanyégőket. Jellemző, hogy csak az első barakkokban találtak jó villanykörtét, a többiekből, mire odaértek, eltűntek a jó égők. Egyes helyeken olyan jól működött a hírszolgálat, hogy a jót kicsavarták és helyébe rossz égőt raktak. Így az angolok a rossz villanykörtéket vitték magukkal, a jók megmaradtak tartaléknak. – Este már besötétített szobában villany mellett bridzseztünk.

Nagy várakozással tekintettünk Eselheide elé. Vajon mi vár ránk? – Azt gondoltuk, hogy csak rosszabb lesz a sorsunk, mint Bocholtban volt. Nem tévedtünk.

A kellemetlen az volt, hogy a tábort lezárták, senki sem hagyhatta el, csak kivételes esetben mehetett valaki ki a lágereből.

Én sem kaptam engedélyt, ezért keresnem kellett valakit, aki kimehetett és vissza tudja vinni azokat a könyveket, amelyeket Dr. Semmelmanntól kölcsön kaptam és egy levelet elvisz Páter Kasperhoz. Ebben elnézést kértem, hogy búcsú nélkül hagyom el Bocholtot, de nem tehetek róla.

Február 20-án korán keltünk, bejárt a vonat a tábor melletti vágányokra, mi beszálltunk a hideg marhavagonokba és elindultunk az új lágere felé, amelyről semmit sem tudtunk. A távolság nem volt nagy, de a sok ácsorgás miatt csak este kilenc órakor éreztünk Hövelregebe.

Az angolok gondoskodtak arról, hogy senki meg ne szólhessen. A hadifoglyokat páncélosok kísérték mindkét oldalon. Megmondták, hogy a sorból senki se lépjen ki, mert azonnal tüzelnek. A koromsötét éjszakában a páncélosok reflektorainak fényében vonultak a magyar alakulatok a tábor felé. Végre feltűntek a tábor körülvilágító lámpák, a széles szögesdrót kerítések és a fényből kiemelkedő őrtornyok kísértetiesen sötét árnyai.

Megérkeztünk. A nehéz kapuk kinyíltak és egymás után nyeltek el a századokat, zászlóaljakat.

Nagy nehezen elhelyezkedtünk egy fabarakkban. Hideg volt, az üres barakkban csak egy kihűlt kályha ácsorgott árván, tüzelő nélkül a sarokban. Nem estünk kétségbe: leterítettünk a padlóra egy sor pokrócot, lefeküdtünk, szorosan egymás mellé. Az egész társaságot letakartuk annyi pokróccal, amennyi csak volt. Azután mozdulatlanságba dermedtünk reggelig.

Dideregve ébredtünk. Azután átköltöztünk egy másik barakkba. Még el sem helyezkedtünk, újabb parancs, újabb hurcolkodás.

Végre a tisztí tábor folytatásában kaptunk egy fabarakkot. Ez lett a végleges helyünk.

Megkezdődött a berendezkedés. Ócska, rozsdás, emeletes ágyakat kaptunk, hozzájuk gyatra, félig üres szalmazsákokat, továbbá mindenki egy-egy új takarót.

Este újabb szerelvény érkezett. Eligazító voltam, mert 50 főt a mi századunk körletében kellett elhelyezni. Megérkeztek az új hadifoglyok. Kiabálás, káromkodás, rendetlenség, senki nem intézkedik. Nem tudom kinek kellene intézkedni. Keresem a parancsnokokat, de senkit nem találok, aki valamit tenne. – Végül nem tehettem mást, kiválasztottam 50 embert, elhelyeztem őket a mi századunknál. – A többiek még egy óra múlva is jöttek-mentek, kiabáltak, míg végre nagy nehezen elhelyezték őket.

Körülnéztünk a barakkunk környékén. Mellettünk egy szimpla drótkerítés húzódott, tetejét három soros tüskésdrót biztosította. A kerítésen túl az angolok konyhái álltak, és sok-sok vékony, hosszú fenyőfarönk, amit felvágva tüzelőnek használtak. – De jó lenne pár szál fenyőfa! Jó meleget lehetne vele csinálni!

Ez egyelőre csak álom volt, a hadapródok fantáziája azonban már dolgozott: a következő éjjel át kell mászni a kerítésen és egy kis fát kell szerezni. – Ez mind helyes, de őrség is van a tábor mellett. Azonnal működésbe lép a figyelőszolgálat, amely megállapítja, hogy a kerítés mellett nincs őrség, csak a konyhán kívül van igen erős drótkerítés, ott vannak az őrtornyok, mindegyikben egy-egy géppisztolyos katona. Ez azonban elég messze van. Most azt kell megállapítani, hogy a konyhánál van-e őrség, a személyzet pedig ott marad-e éjszakára. Kiderül, hogy este 7 óra után a személyzet elmegy, leoltják a villanyt és sötétség borul erre a táborrészre. A figyelés tovább tart. Semmi mozgás nincs.

Meg kell szervezni az akciót. Két ember átmászik a kerítésen, átadja a fát, kettő az innső oldalon átvesszi, kettő a barakkba hordja, a többi fűrészel, felvágja és eldugja az ágyak alá. Jön a sorsolás. Legnehezebb dolga azoknak lesz, akik átmásznak a kerítésen. Felírják egy-egy cetlire a neveket. A legidősebb, Takács hadapród húzza ki a sapkából az összehajtogatott papírokat. – Az első Boltizár hadapród, kissé fellélegzem, talán nem én leszek a második. – Jön a második húzás, az én nevemet húzzák ki. A szerencse soha sem kísért, most sem, de nincs mit tennem.

Este tizenegy órakor nagy nehezen ketten átmászunk a kerítésen. A túlsó oldalon lehuppanunk a földre. Csend mindenütt, alszik a tábor. Várunk egy darabig, azután megindul a munka. Egy-egy vékony fenyőrönköt rátámasztunk a kerítésre. A végét felemeljük, a másik oldalon lecsapódik a földre,

ott elkapják, óvatosan leemelik a kerítésről. Újabb két ember már szállítja is a barakkba, ahol működésbe lép a fűrészes és a balta. Csendben folyik a munka. Csak a kerítés zörög, amikor rátámasztjuk a fát és a másik oldalon lehúzzák.

Halkan megszólal odaát egy hang:

– Elég, nem fér több! – Gyertek vissza!

Laci barátommal megigazítjuk a rönköket, azután halkan, zaj nélkül visszamászunk a táborba.

A barakkban nagy a munka, szól a fűrészes, zuhog a balta, a kályhában ropogva ég a tűz. Mi megtettük a magunkét, lefekszünk és az ágyból kényelmesen nézzük a serényen dolgozó hadifoglyokat. Hajnalra minden fa felvágva az ágyak alá kerül. Nem látszik belőle semmi, mert az ágyakat a padlóig betakartuk pokrócokkal. A barakkot kisöpörjük, kiszellőztetjük, most már mindenki lefekszik és alszik.

Délután parancs jött: minden barakk két zsák kocszot kap és mindenki egy új takarót. A tüzelőt a napostiszt, Takács hadapród osztja ki. Takács káromkodik, hogy minden munkát a hadapródnak kell elvégezni, a tiszték meg semmit sem csinálnak.

Egyik nap arra figyeltek fel a tábor lakói, hogy a tábor mellett valami magas rangú tiszt fogadására készülnek. A díszőrség és a díszszázad ünnepi egyenruhába, skót szoknyába öltözött. Ilyet még nem láttak a magyar katonák, legtöbbször nem is hallottak róla. Az egész tábor a drótkerítéshez özőnlött bámulták a szoknyás katonákat. Megszólalt a skót duda díszjele az ezredes fogadására, majd díszmenet következett. A hadifoglyok előbb csak bámultak, majd nevetésben törtek ki. Erre jött a parancs, hogy azonnal menjen vissza mindenki a barakkjába.

Ekkor tudtuk meg, hogy itt Eselheidében skótok vigyáznak ránk. Egészen mások voltak, mint az előző őrség, az angolok. Sokkal szigorúbban őriztek bennünket. Míg Bochohltban kimenőt is kaptunk, itt, Eselheidében erről szó sem lehetett. De hová is mentünk volna! Gyakran tapasztaltuk az angolok humorérzékét, itt ez teljesen ismeretlen volt.

Megtiltották, hogy a drótkerítés közelébe menjünk. Aki 10 méternél közelebb ment a kerítéshez, arra rálőttek, de úgy, hogy el is találták. Nem is ment a szögesdrót közelébe senki.

A tábor széles drótkerítés vette körül. Kívül és belül rendes drótkerítés volt. A két kerítés között körülbelül egy méteres szélességben hengeresen összehajlított szögesdrótkötegek tették lehetetlenné az átjutást. A három méter magas kerítés tetején szögesdrót huzalok akadályozták meg, hogy valaki átmászson rajta. A kerítést sötétedés után sűrűn elhelyezett erős villanyégőkkel világították meg úgy, hogy mellette mindig nappali viláosság uralkodott. A drótkerítés fölé ötven méterenként őrtorony emelkedett, mindegyikben egy-egy géppisztolyos katona őrködött, akiket két óránként váltottak. A váltás gyorsan ment, mert könnyű páncélossal vitték őrségbe a skót katonákat.

A tábor bejárata mellett, de még kívül, olyan betongödörök voltak, amelyekben sem ülni, sem állni nem lehetett, csak guggolni. Tetejükön vasrács volt, amelyet lakattal lehetett lezárni. Ha valaki megszökött ide zárták, ahol sem enni, sem inni nem kapott. Amikor az őrségnek eszébe jutott, kiengedték. Volt, aki csak egy órát, de volt olyan is, aki egy napot töltött ebben a börtönben. Az nem számított, hogy esik az eső, vagy hideg van. Aki megszökött, azért imádkozott, hogy ide ne kerüljön.

Lassan bebizonyosodott, hogy sokkal rosszabb helyzetbe jutottunk, mint amilyenben Bochohltban voltunk: tisztí étközde nincs, a koszt csapnivalóan rossz. A reggeli feketekávé, olyan mint valami sötétszínű rossz, meleg víz. Ebéd kétféle, egyik nap tejeves, tej és tészta csak mutatóban van benne, másik nap rendes leves, ugyanolyan gyenge. A vacsora hasonló. Az élelmezés általában annyira gyatra, hogy ha két hónapig így tart, kinyithatják a kapukat, nem megy el senki, annyira legyengülünk.

A kezdeti rendetlenség után megkezdődött a rendcsinálás. Az eddigi zászlóalj- és századkötelékeket megváltoztatják, 318 fős munkásszázadokat létesítenek. A mi századunk parancsnoka Lányi százados lett. Zákonyi és Zsigó hadnagyok, a volt századparancsnokok szakaszparancsnokok lettek. Az első századhoz kerültem írónak. Először azt hittem, nem sok dolgom lesz, de később kiderült, hogy elég sok mindent kell csinálnom.

Hírek, jók, rosszak, egymás után jöttek, mentek. Állítólag a leventéknél kihirdették, hogy március 15-én indulnak haza. Hihetetlen! – nem is lett belőle semmi. – A leventék nagy csomagot kaptak a Vöröskeresztől. Állítólag mi kapjuk a cigaretta, körülbelül 20 darabot. De jó lenne! Ez, meg a zsold lehetővé tenné, hogy valami civil ruhát szerezzek és megszökjek. Az is jó lenne, ha kihelyeznék valahová a századot, ahonnan könnyebben lehetne elszökni. Sajnos csak maradunk a zsúfolt barakkokban, a csupas, homokos táborban, amelyet erős lámpák és őrtornyok vesznek körül. A kevés ételtől szinte szédeleg az ember. Csak valami járvány ne legyen, mert akkor nem megyünk haza, hanem valamennyien itt pusztulunk.

Azután megérkeztek a vöröskeresztes lapok. Szinte újjászületett, aki ilyet kapott, pedig csak annyi volt rajtuk, hogy jól vagyunk, várjuk hazaérkezéset. Én nem kaptam egyetlen sort sem. Megváltozik

ilyenkor az ember. Mogorva, szóltan, embergyűlölő lesz. A legjobb barátjába beleszúrná a kést, mert már a harmadik lapot kapja, ő meg még egyet sem kapott. A legkülönbözőbb gondolatok kergetik egymást az ember fejében. leginkább az erősödik meg benne, hogy amint lehet, meg kell szöknü.

Márciusban megjött a szép idő. Nyolcadikán és kilencedikén a ragyogó napsütés kicsalogatta a szabadba az embereket. Valóságban nyüzsgő a tábor a déli napsütésben. A jó idő megnövelte a szökések számát. Egyik nap a szökni akarók közül egy honvédet agyonlőttek a skótok a drótkerítés mellett. Naplómba a következő sorok kerültek: „Szombaton temették a tragikus sorsú bajtársat. Egyszerű temetés, de megrázó. A szívbemarkoló „Circumdederunt me...” hangjai szinte döbbenetes erővel ragadták meg a körülálló hadifoglyok megkérgesedett szívét. Ő már nem fog hazatérni! Ő már nem fog a vízontlátás örömeiben részesülni! Csak ennyit ér a hadifogoly élete. Lecsap az örökös skót katoná golyója az őrtoronyból és nincs többé, vége. Hiába várják otthon. Ő már soha nem fog megérkezni.”

Ez a tragédia egy időre megakasztotta a szökéseket. Zsigó hadnagy is lemondott róla, árulta a civil ruháját.

Mindezek ellenére sokan foglalkoztak a szökés gondolatával. Czuczor és Horváth hadapródok is elindultak haza, azaz megszöktek. Annyira titokban tartották tervüket, hogy mi sem tudtunk semmit róla.

Én is megkezdtem a készülődést. Elegáns, új félcipőmet eladtam és még néhány holmit, hogy legyen pénzem az útra. Barna pokrócból csináltattam a szabókkal egy zakót, ami alá felvehettem a magyar katonai zubbonyt, amikor az angolok a német készletekből ruhát osztottak, igényeltem egy vadonatúj „helferin” köpenyt. Így lassan összegyűlt, amire szükségem volt.

Madarász Tibor barátommal főztük ki a szökési tervet. Először a környékről készítettünk tervrajzot. Olyan hadifoglyoktól kaptuk az információt, akik gyakran jártak a táboron kívül. Azután az útvonalat terveztük Münchenig. Úgy gondoltuk, ott jelentkeznünk a Magyar Vöröskeresztnél, azok beutalnak valamelyik amerikai légerbe, ahonnan hazaszállítanak bennünket. A terv – mint később kiderült, – nem volt rossz, de a végrehajtása nem volt könnyű.

Az utolsó napokban csatlakozott hozzánk Szabó Árpád páncélos hadapród, aki Tibor barátja volt és a „D” táborban lakott. Ő beszélt az egyik skót katonával, hogy két aranygyűrűért és egy svájci karóráért kienged bennünket a dróton.

Április 7-én éjjelre tüztük ki a szökést. Ez éppen vasárnapra esett. Ez a nap ugyanúgy telt el, mint a többi. Misét, prédikációt hallgattunk, amelyet egy vatikáni delegátus mondott. Délután összecsomagoltunk és vártuk az estét. Egész nap valami belső izgalom remegett bennem. Állandóan az járt a fejemben, hogy sikerül-e a szökés, vagy sem.

Szökés

A „D” táborban szokatlan mozgás fogadott. 20–25 hadifogoly és egy csomó fiatal levante bámészkodott, hogy szemtanúja legyen a szökésnek. Rövidesen megérkezik a könnyű páncélos, rajta a skót katonák, akik az őrséget váltják. A katonáknak feltűnik a csődület. A páncélos elmegy, végül egy újabb őrt tesz le a drótkerítésen kívül. – Így hát meghiusították a tervezett szökést. A tömeg azonban nem mozdul, vár. Végre a skót katonák megújítják a tétlen várakozást, a páncélos bejön az egyik kapun a táborba és bittal szétverik, szétkergetik a hadifoglyokat.

Az ütlegek elől az egyik barakkba menekültünk. Miután a veszély elmúlt, elkeseredetten indultunk vissza az „A” táborba. Szidtuk a sorsot, hogy ilyen mostohán bánt velünk. Káromkodva tértünk vissza az „A” táborba. Útközben legényemmel, Miklóssal találkoztunk, aki azt a hírt hozta, hogy az egyik őrtoronyban nincs őrszem, mert elvitték valahová. A legényemmel együtt a drótkerítéstől tisztes távolságban lefeküdtünk a földre és figyeltük a sötét őrbódét. Csigalassúsággal múltak a percek. Feszülten figyeltünk. Semmi mozgás, tényleg üres az őrbódé.

– Drótvágó ollót, Miklós!

Legényem eltűnt, pár perc múlva hozta is a drótvágót.

A kerítés alá feküdtem és munkához láttam. Az olló pattogva nyírta a szögesdrót kerítés szálait. Óvatosan, hang nélkül kellett dolgozni, minden szálát elvágni. Fagyott, de izzadtam a kora tavaszi éjszakában. Fáradtan adtam át az ollót barátomnak, Tibornak, aki tovább nyírta a szögesdrót rozsdás szálait. Ő is elfáradt, a harmadik, Árpád bújt be a már mély lyukba. Ő már ki is vágta a kerítés külső oldalát.

Kérte a hátizsákját. Szorosan egymás mögött helyezkedtünk el a kitágított lyukban, hogy minél gyorsabban elhagyhassuk a tábort és ne vegyenek észre bennünket.

Az első szökevény kiugrott a kerítésből és rohant, hogy minél hamarabb kijusson az erős lámpák fényköréből. – De hiába. A következő pillanatban jobbról egy géppisztolysorozat csattant, majd balról több őrtoronyból dőrentek rövid sorozatok.

Megdöbbenve hallgattuk a lövéseket, de már semmi sem tartott vissza bennünket. Kiugrott a második is. Olyan tüzet kapott jobbról, balról, csak úgy porzott a homok. Már nem volt megállás, én is ugrottam a többiek után. Dörögtek a fegyverek, én pedig rohantam a sötétben. Amint kértem a lámpák fényköréből, levágódtam és kúszva igyekeztem minél messzebb a tábortól. Utolértem a többieket. – Csodával határos módon egyikünk sem sebesült meg.

Amint a lövöldözés csillapodott, hol az egyikünk, hol a másikunk ugrott fel, rohant vagy 10–15 métert előre, aztán újra levágódtak a földre. Lassan haladtunk előre, de láttuk, hogy a tábor túlsó oldaláról, ahol az őrszoba volt, két páncélos indult.

A reflektorok fénye mutatta, hol vannak a páncélosok. Már be is fordultak a tábor két végén. Rövidesen a mi oldalunkra értek. Rohantunk, ahogy csak bírtunk a közeli erdő felé. Ha elérjük az erdőt, megmenekültünk, ha nem ...

Nem is tudtuk végiggondolni. A két páncélos befordult a tábor északi és déli végénél. Fényszóróik végigpásztázták a terepet. A rohanó mozgó alakokat felfedezik az erdő közelében. A páncélosok nehézgéppuskái és gépágyú működésképp lépnek. Lövedékek csapódtak be a közelünkbe. Utolsó erőfeszítéssel elértük az erdő szélét és az erdő szélén húzó mély árokba zuhantunk. Megmenekültünk. Csak akkor nyugodtunk meg kissé, amikor megszűnt a lövöldözés zaja és elhalt a páncélosok dübörgése. Aztán elindultunk az erdőben. Egy óra múlva megdöbbenve tapasztaltuk, hogy eltévedtünk. A táborba éjszaka érkeztünk, egyszer sem jártunk a környéken a drótkerítésen túl. Volt ugyan egy vázlat rajzunk a környékről, de fogalmunk sem volt, hogy hol vagyunk, merre kell mennünk. Hárman három felé akartunk menni.

Végül megegyeztünk, hogy csak egy vezető lesz, a többiek annak parancsát teljesítik.

Elindultunk, szerintem a jó irányba. Teljesen bizonytalan botorkálás közben egy patakra bukkantunk. Emlékeztem rá, hogy éjjel, amikor a táborba érkeztünk, egy hídon mentünk keresztül. Ezt a hidat akartuk megtalálni. De merre is lehet?

Megindultunk a patak mellett. Végre egy magasfeszültségű vezetékhez értünk. Arra is emlékeztem, hogy egy ilyen vezeték keresztezte a táborba vezető utat. Keresztülgáztunk a patakon és követtük a vezeték irányát.

Végre fellélegeztünk, mert megtaláltuk az utat. Innen már csak nyolc kilométer Höfelriege vasútállomása, ahol vonatra akartunk ülni. Lassan, óvatosan haladtunk az úton, mert majdnem beleszaladtunk egy angol járőrbe. A katonák ránk kiabáltak, de mi eltűntünk az erdőben. Néhány lövést leadtak, majd továbbmentek. Mi meg az erdőben, az erdő szélén, az úttal párhuzamosan mentünk. Közbe-közbe kinéztünk az erdőből, hogy valóban az út mellett maradjunk. Hideg volt, fagyott, de nem éreztük. Izzadtunk a belső feszültségtől és izgalomtól.

Végre elértük Eselheide falut. Az út rajta vezetett keresztül. Bemenni nem mertünk, mert tele volt angollal és szörnyen ugattak a kutyák.

Nagyon óvatosan megkerültük a falut, a település végénél megkerestük az utat és mellette mentünk tovább. Végre megtaláltuk a vasúti síneket. A vágányok közelében egy kis erdőben leterítettünk egy pokrócot, lefeküdtünk, egy másikkal betakaróztunk, de az izgalomtól aludni nem tudtunk. Egy óras mozdulatlanlanság után felkeltünk és körülnéztünk. Kerestük a höfelriegei állomást. Csak üres helyét találtuk, mert szétbombázták. A síneket rendbehozták, de sehol az állomás épülete. Hol keressük a jegypénztárt? Jegy nélkül felszállni nem lehet, mert azonnal felismernek bennünket.

– Meg kell keresni az állomást!

– Te tudsz a legjobban németül, keresd meg!

Elindultam a sötét, sáros utcán. Egy ember jött szembe velem. Rám dörmög: – Morgen! – Én is visszadörmögök: – Morgen! –

Jött egy másik férfi is. Ő is köszönt, én visszaköszöntem. Bizonyos távolságban követtem a két embert. Eltűntek egy épületben. Ellenkező irányból is érkezett egy férfi. Ő is bement az előbbi ajtón. Talán itt az ideiglenes állomás, ahol jegyet lehet váltani?

A torkomban vert a szívem, amikor határozott mozdulattal kinyitottam az ajtót. Soha szebb zenét nem hallottam, mint akkor a jegyek pecsételését. Álmos hangon bedörmögtem a pénztárlapon: – Dreimal Paderborn! – Újabb pecsételés, megkapom a jegyeket, fizetek. Körülnézek. Néhány álmos ember üldögél a padokon, várják a vonatot, hogy munkába menjenek.

Mikor a többiek is mozogni kezdtek, én is elhagytam az épületet és kimentem a sínekhez, ahol barátaim már izgatottan vártak.

Berobogott a vonat, felszálltunk és kezdetét vette egy különleges utazás, amely a komáromi vár kazamatáiban ért véget. De addig még sok minden történt velünk.

Az angol zónában

A fülkében álmosan, szótlánul üldögéltünk és szorongva gondoltunk a következő napok nehézségeire, megpróbáltatásaira. Beszélni nem mertünk, mert akár magyarul, akár németül beszélünk, azonnal kiderül, hogy nem vagyunk németek, hanem idegenek. Ezért inkább alvást színleltünk. Fiatal német útitársunk azonban mindenképpen beszélni akart velünk. Igyekeztünk röviden válaszolni, de újra és újra jöttek a kérdések.

- Hová utaznak?
- Paderbornba!
- Mit csinálnak Paderbornba?
- Tovább utazunk.
- Hová?
- Kasselba.
- Kassel már az amerikai zónában van.
- Tudjuk!
- Honnan jönnek?
- Eselheidéből.
- A lágertől?
- Igen!
- Megszöktek?
- Igen!

Erre megoldódott útitársunk nyelve. Elmondta, hogy ő is volt katona, hadifogoly is, de az angolok hazaengedték. Most dolgozni jár Paderbornba. Mondtuk, hogy mi is oda igyekszünk, de még sohasem jártunk ezen a vidéken, segítsen a tájékozódásban. Ezt meg is ígérte. A vonat közben halad a célja felé. Egyik megállónál új barátunk kinéz az ablakon és felkiált:

- Aussteigen! /Kiszállni!/

Leugrottunk a vonatról, ott álltunk az ismeretlen állomáson. Rajtunk kívül néhány ember szállt csak le, azok is eltűntek a kijáraton.

Szidtuk a németet, mint a záporosőt. Így kiszűrt velünk. Azt sem tudjuk, hol vagyunk. Az állomás neve, Hofgarten, semmit sem mondott nekünk.

- Mi lesz most? – Kérdeztük egymást.
- Menj oda a vasutashoz és kérdezd meg, hol vagyunk.

Egyszerű a tanács, de hogyan érdeklődjünk, hogy ne legyen feltűnő? – Azzal az ürüggyel kezdtük, hogy mi Kasselbe akarunk utazni. Lehet-e erről a pályaudvarról. Lakonikus a válasz:

- Nem!
- Hát honnan lehet?
- A főpályaudvarról!
- Melyik főpályaudvarról?

- A paderborniról! – Nem tudják, hol vannak? Ez Paderborn egyik külvárosi pályaudvara. Itt kimennek az utcára, tíz perc alatt a főpályaudvaron lesznek.

Megköszöntük a felvilágosítást és siettünk a főpályaudvar felé. Amint oda értünk, meglepetten láttuk, hogy a pályaudvart angol katonák zárták le. Se ki, se be! – Bent az érkező vonatok utasait igazoltatták. Úgy látszik, szökött hadifoglyokat kerestek. Talán éppen minket?

Gyorsan eltűntünk. Az első utcasarokról néztük az igazoltatást. Láttuk, hogy négy gyanús külsejű alakot elvittek a razziázók. Mikor úgy éreztük, hogy tiszta a levegő, visszamentünk a pályaudvarra és megváltottuk a jegyeket a Kassel felé induló gyorsvonatra. Megnéztük, melyik vágányról indul a vonat, mert már be akartunk szállni. A pályaudvar aluljárós volt, akárcsak a győri. Éppen indulni akartunk a felfelé vezető lépcsőn, amikor egy angol katonát megpillantottunk meg a vonat mellett. Megálltunk, bámészkodtunk, visszamentünk a jegypénztárhoz, vártuk, mi történik. Igazoltat – e a katona vagy sem? – De senki sem ment föl a lépcsőn. A másodpercek, percek gyorsan peregtek, izgalomunk növekedett. Nem lenne jó itt maradni, mert bármely percben ismétlődhet a razzia...

Szabó Árpád barátom döntött.

- Felmegyek – mondta –, ha elkapnak, ti lépjetek le. Pár másodperc után vigyorgó képpel kiabál le nekünk:

- Gyertek, ez nem angol, hanem lengyel!

Felmentünk a lépcsőn. Az egyenruhás katona valóban nem angol. A karján ott a felírás: – Poland.– Megkönnyebbülten ülünk be a vonatba.

A vonat kigördül a pályaudvarról, lassan elhagyjuk a várost. Gondolatokba merülve hallgatjuk a kerekek zakatolását. Arra riadunk fel, hogy a vonat megáll. Mindenki igyekszik gyorsan leszállni. Kiderül, hogy az angol – amerikai zónahatáron vagyunk.

– Ausweis! Ausweis! (Igazolvány!) – kiabálják az angol katonák.

Megdöbbenve nézünk körül. Altenbecknél vagyunk, egy felrobbantott viadukt van előttünk. Nagy tömeg tolong a másik oldal, az „ígéret földje” felé. Az amerikai zónában már elengedték a hadifoglyokat. – De jó lenne a másik oldalon lenni!

Egyelőre folyik az igazoltatás. Elől, a tömeg előtt angol géppisztolyos katonák vizsgálják a papírokat. Körülnézünk. Jobbról, balról és hátul is angol őrség. Innen nem lehet megszökni. A tömeg halad előre, mi nem igyekszünk. Van ugyan igazolványunk (angol-német nyelvű), de csak arra jó, hogy lefogjanak bennünket és visszavigyenek a lágerbe. Lökődnek bennünket, de hagyjuk, hogy megelőzzenek minket. Az utasoknak körülbelül kétharmadát igazoltatták, amikor az angolok kiabálni kezdtek:

– Come on, schnell – Schnell! –

Mi pedig, a többiekkel együtt, siettünk a másik oldalra. – No, ezt megúsztuk!

Az utasokat most már az amerikaiak vették kezelésbe. Egy magas falakkal körülvett udvarra terelték az embereket és egyesével engedték igazoltatás után felszállni a vonatra. Igazolványt kerestünk a zsebünkben. A hadifoglyigazolvány nem jó, mert azonnal kiderül, hogy az angol zónából szöktünk meg. Sok kotorászás után találtam egy fekete MÁV arcképes igazolványt a régi szép időkből, amikor még civil és tanár voltam. Megpróbálom: fénykép van benne, horogkeresztes pecsét nincs, talán jó lesz.

Határozottan, mint akinek a legnagyobb rendben a szénája, nyújtom az igazolványt az amerikai őrmesternek. Megnézi, rám néz, keményen tiszteleg, nyílik az ajtó, a két katona is tiszteleg, és én határozottan megyek a vonathoz és felszállok. Mire is jó a MÁV arcképes igazolvány!

Figyelem a többieket. Ugyanez megismétlődik Madarász Tibor barátommal is. Kemény tisztelgés, ajtónyitás, beszállás. Neki is hasonló igazolványa volt.

Nézzük a harmadikat. Árpádnak már nem volt más, mint egy régi bicikliigazolvány. Az amerikai őrmester nézi a papírt, megfordítja újra nézi. Próbálja elolvasni, nem tudja. Vakarja a fejét. Látszik, hogy teljesen tanácstalan. Végül legyint egyet, a tisztelgés elmaradt, de nyílik az ajtó és ismét együtt van a társaság a Kassel felé induló vonaton. Most már az amerikai zónában vagyunk, ahol a hadifoglyok már szabadon mozoghatnak. Tehát nekünk sem kell már izgulnunk. Talán nem kerülünk újra fogságba.

Az amerikai zónában

Miután az amerikai-angol zónahatáron szerencsésen megúsztuk az angol, majd az amerikai igazoltatást és a többi utast is ellenőrizték, megindult a vonat. Délután érkezettünk Kasselbe. A háború ezt a várost sem kímélte, összebombázták, de már kezdett épülni. A városház előtt a két oroszlan és a címerek már újra frissen aranyozva csillognak. Megpróbálunk minél hamarabb ennivalót szerezni. A Vöröskereszt nem adott: elküldtek bennünket a központi ételmiszerhivatalba. Nem mertünk bemenni, mert a hivatal a rendőrség épületében volt elhelyezve: Egyik péknél kaptunk egy kiló kenyeret és egy hölgy nekünk adta az uzsonnáját. Mindent megettünk, de persze nem volt elég.

Este hatkor vonaton Gissen felé indultunk. A vonat megállt, nem ment tovább. Kijárási tilalom volt, a pályaudvaron töltöttük az éjszakát. Rengeteg ember zsúfolódott össze: bundás hölgyek, kopott egyenruhájú veteránok, elegáns felöltőjű nők, ócska katonaköpenybe öltözött férfiak, pokrócba csavart alakok. Alig lehetett megmozdulni. Szerencsés volt, akinek a pályaudvari kopott padokon sikertült helyett szereznie, mert a többiek bizony a padlón feküdtek vagy ültek. Mi is a földön aludtunk, mint a legtöbb utas.

Hajnalban az első vonattal utaztunk tovább Frankfurt am Main felé. Mosakodás, reggelizés csak az álmok világában.

Még a délelőtt folyamán begördült a zsúfolt szerelvény Frankfurt am Mainba. Miután két napja alig ettünk valamit, érdeklődtünk, hol lehetne ételmiszerhez jutni. Az üzletekben mindent lehetet kapni, de csak jegyre. Valaki azt a tanácsot adta, hogy menjünk a pályaudvaron működő Bahnhofmissionra, ott biztosan kapunk valamit. A Bahnhofmission tisztviselője az Entlassungscheint (leszerelőpapírt) kérte. Hiába mondtuk, hogy majd otthon kapunk, könyörtelenül kirúgtak bennünket. Újra és újra próbálkoztunk, mindig más-más tisztviselőt akartunk megnyerni, de hiába. Végre a negyedik hivatalnok azt tanácsolta, menjünk el a Speisebüroba, ott talán kapunk ételmiszerjegyet.

Csomagiainkat Madarász Tibor barátunkra bíztuk és elmentünk megkeresni az ételkészítőt. Könnyen meg is találtuk egy lebombázott épület alagsorában. Sok-sok íróasztal körül rengeteg ember tolongott. Először alaposan körülnéztünk, majd odamentünk az egyik asztalhoz, ahol egy fiatal hölgy dolgozott. Előadtuk kérelmünket, ételkészítőt szeretnénk kapni, hogy tovább tudjunk utazni Münchenbe, majd haza Magyarországra. Itt is az Entlassungscheinért kérték, de hát ilyen papírunk nem volt, csak az angol-német nyelvű hadi-fogolyigazolvány. Ez pedig nem volt elegendő.

A fiatal lány tájékozatlan volt, ezért hívta a főnököt. Alacsony, ellenszenves, vöröshajú, bulldogképű férfi jelent meg. Belenézett a papírjainkba, odafordult hozzánk:

– Maguk megszöktek az angol zónából! – Ezeket az igazolványokat Norddeichben állították ki. Maguk megszöktek!

Odafordultam barátomhoz:

– Te, ez tudja hol van Norddeich, tudja a földrajzot!

Ő azonban nem tréfálkozott, hanem azt mondta, mindjárt telefonál a rendőrségre. Mikor véletlenül nem értettem valamit, és azt mondtam, beszéljen kissé lassabban, mert nem értem, akkor egészen kikelt magából és lehordott bennünket a sárga földig.

Szerencsére valami fontosabb ügyben elcipeltek, de még akkor is kiabált, hogy azonnal telefonál a rendőrségre.

Közben a kislány nézegette a papírjainkat és próbálta elolvasni Szabó Árpád nevét.

– Szcábo! Szcábo! – mondogatta.

Kijávitottam, hogy ezt magyarul Szabónak kell mondani.

Azután hirtelen barátomhoz fordult:

– Sind Sie Fußballspieler? (Ön futballista?) – kérdezte.

Barátom nem értette, hogy mit kérdez tőle, ezért sietve válaszoltam:

– Ja, er ist ein auswählte Fußballspieler! (Igen, ő válogatott futballista!)

– Szegény ember! – mondja ő.

– Várjanak egy kicsit! – Azzal elszaladt és mindegyikünknek hozott egy napra való ételkészítőt.

– Siessenek, mert a főnök már telefonált a rendőrségre!

– Itt a harmadik társunk papírja, neki is kérünk jegyet.

– Nem lehet, ezt is szabálytalanul adtam!

– De ő is olyan éhes, mint mi! Három napja semmit sem evett. Nem megyünk el, ha nem kap ő is ételkészítőt. Ha elvisz bennünket a rendőrség, legalább lesz a fejünk felett valami és talán enni is adnak valamit.

Erre elszaladt, hozott még egy adag ételkészítőt.

– Siessenek!

Megköszöntük a jegyeket és azt mondtuk, hogy nem vagyunk gazemberek. Az igaz, hogy a fogságból megszöktünk, de azért, mert haza akarunk jutni.

– Siessenek, mindjárt itt lesz a rendőrség!

Gyorsan elhagytuk a hivatalt, de még az első utcakört sem értük el, megérkezett a rendőrség. Gumibotos rendőrök ugráltak ki az autóból és lezárták az épületet. Szerencsére, mi már nem voltunk benn, hanem rohantunk az utcán. Megláttunk egy villamost, felugrottunk rá, rövidesen másikká, majd harmadikká szálltunk át. Utána érdeklődtünk csak, hogy jutunk el a pályaudvarra.

Megvettük az ennivalót és örömmel állítottunk be a pályaudvarra, kerestük a barátunkat. Meg is találtuk, egy hosszú kanyargó sorban ácsorgott, cseréptálcát tartott a kezében.

– Megjöttünk, itt az ennivaló!

– Jól van. Menjete el a kilencedik vágány végére. Ott van egy vasúti kocsi, befűjnek benneteket tetűporral, lepecsételik az igazolványotokat, beállhatok a sorba, ti is kaptok egy tányér levest.

Elmentünk a kilencedik vágányhoz, megtaláltuk a vagon, befűjtak bennünket a már jól ismert tetűporral. – A fiatal orvos még megkérdezte, hogy nem maradnék-e ott egy-két hétig segíteni neki, mert látta az igazolványomban a Dr-t. Felvilágosítottam, hogy nem vagyok orvos, hanem bölcsészdoktor, tehát nem tudok segíteni. – Erre benyúlt a zsebébe, előhúzott egy tábla csokoládét. A markomba nyomta.

– Nekem sincs semmim, de ezt nektek adom. Ha nem lesz elég az ennivaló, gyertek vissza. Újra lepecsételtem az igazolványotokat és kaptok még egy adagot.

Megköszöntük a csokoládét és mentünk ebédelni.

A „Sondermischung” levest megettük, de megettük az ételkészítőre kapott összes ennivalót is, aztán embernek kezdtük magunkat érezni.

Megváltottuk a jegyet a Münchenbe induló D-Zug-ra. Vártuk a beszállás idejét. A vonat csak este 8-kor indult, de pontosan, és pontosan is érkezett Münchenbe másnap reggel hétkor. Nürnberg után még üldőhelyet is kaptunk.

1946. április 10-én érkezünk Münchenbe. A városban óriási a forgalom. Állandóan magyarokba ütköztünk, akik nem nagyon igyekeztek haza. Tőlük tudtuk meg, hogy innen az amerikai zónából már részben hazaszállították a hadifoglyokat. Azt tanácsolták, hogy leghelyesebb, ha jelentkeztünk a Magyar Vöröskeresztnél. Azok beutálnak bennünket Pockingba, ahonnan, amikor sorra kerülünk, hazaszállítanak minket is.

Villamosra ültünk és megkerestük a Maria Theresia Strasse 19. szám alatt a Vöröskereszt kirendeltséget. Fanyalogva fogadtak bennünket. Az első kérdés:

– Miért jöttek ki?

Hiába magyaráztuk, hogy zárt alakulattal hoztak ki minket is, Dániába vittek, majd angol fogságba kerülünk, ahonnan megszöktünk, mert haza akarunk jutni. A tisztviselőket ez sem hatotta meg. Mintha nem is magyarok lennének. Semmit sem éreztek abból, amit mi, hogy nekünk otthon a helyünk, nekünk otthon kell dolgoznunk... Vagy talán nem is magyarok voltak, csak magyarul beszéltek.

Lassan, szinte undorral felvették az adatainkat. Úgy kezelték bennünket, mint valami bűnözőket, vagy leprásokat. Végre, hosszú várakozás után kaptunk 5 cigarettát, 8 darab kekszet, 1 gyümölcsíz (talán 8-10 deka lehetett), egy napi élelmiszerjegyet és egy igazolást, hogy azzal jelentkezünk a pockingi tábor parancsnokságán, a továbbiakat majd ott fogják intézni.

Ennél a megalázásnál talán a léger is jobb lesz, ha nem kell sokáig ott maradni. Villamosra ültünk és kimentünk a pályaudvarra. Egy vendéglőben megebédeltünk, persze csak krumplit kaptunk háromféle változatban, de az is igen finom volt. Így tele hassal, optimista szemmel néztük a világot. Azután vonatra ültünk, hogy Pockingba utazzunk. A vonat csak Eggenfeldig ment. Itt kiszállunk és a Vörös Táborban aludtunk. A parancsnokon, egy zászlóson kívül senki sem volt a táborban. Üres, hideg barakkban aludtunk. Reggel nagy mosakodást csaptunk és megborotválkoztunk. Egy csomó főtt krumplit kaptunk két hónapértől, akik kint maradtak és nem is akartak hazajönni. Cipészek voltak, és jól kerestek. Egyébként a környéken majdnem mindenki magyarul beszélt, állandóan magyarokkal találkoztunk.

A pockingi légerben

A következő napon ismét vonatra ültünk és délre már Pockingban voltunk. Az állomásról kocsival mentünk a táborba. Öreg magyar hajtotta a jó pejt. Hatalmas hangárok mögött terült el a tábor. Egész barakkváros. Mindenütt fák, fenyők nőttek, köztük helyezkedtek el a barakkok. A legnagyobb rendtelenség mindenütt. Mindenki árult valamit, mindenki feketézett. Színház, mozi, eszpresszó is volt, csak tudja valaki megfizetni.

Mi már sok mindent megtanultunk útközben, ezért érdeklődtünk, hogy melyik táborrészbe kérjük a beutalásunkat. Mindenki azt mondta, hogy legjobb a repülőttábor. Amikor jelentkeztünk a táborparancsnokságon, kértük, hogy a repülőttáborba helyezzenek el bennünket. Kérdezték, hogy miért, hisz gyalogosok vagyunk. Azt válaszoltuk, hogy most találkoztunk egy főhadnagy barátunkkal, ő mondta, kérjük magunkat hozzájuk.

Így a repülőttáborban kaptunk helyet. Az egyik barakk üres szobájába helyeztek bennünket, ami nagyon jó volt, mert senki sem tudta, mikor érkezünk Pockingba. Az első napon igyekeztünk megismerni a tábort, a parancsnokságot, az irodákat, ahol a hazaútasítást irányították.

Felfedeztük, hogy a mi barakkunk mellett van egy másik, amelyet az amerikaiak raktárnak használtak. A kis ablakon keresztül láttuk, hogy rengeteg krumplit halmoztak fel benne. – De jó lenne belőle legalább egyszer annyit enni, hogy igazán jóllakjunk!

Összedugtuk a fejünket és azon gondolkodtunk, hogyan lehetne megoldani a nehéz feladatot. Dagi (Madarász Tibor) azonnal kijelentette, hogy ő nem hajlandó lopni. Nekünk sem tetszett a lopás, de éhesek voltunk. Szabó Árpáddal úgy döntöttünk, hogy megpróbáljuk. Annyira óvatosak voltunk, hogy a szomszéd barakkból kértünk legénységi köpenyt, még véletlenül se lássa senki, hogy a hadapródok is lopnak. – Éjjel körül elmentünk a barakkhoz, szerencsénk volt. Az egyik ablakszem lazán állott a helyén, szépen benyomtuk. Éppen elértük a krumplihegyét. Köpenyünk mindkét zsebébe megraktuk, az ablakszemet visszaraktuk és hazamentünk. Reggel, mire felkeltünk, Dagi már megfőzte a krumplit. Kiderült, hogy a négy köpenyzebbe éppen egy vödör burgonya fért, amit a hadifogoly élelmezés mellett mindennap megettük. Ez teljesen rendbehozta a gyomrunkat.

Lassan morzsolgattuk a napokat. Nagypénteken templomban voltunk.

A pockingi láger élete egészen más volt, mint amit addig láttunk, tapasztaltunk. Nincs őrség, nincs drótkerítés, mindenki azt csinál amit akar. Mindenki kereskedik, mindenki pénzhez akar jutni. A tábor lakossága igen vegyes: hadifoglyok, akik haza akarnak menni, civilek, családok, férfiak, nők, gyerekek, öregek és fiatalok, egy részük haza igyekszik, mások maradni akarnak. Az emberek alig ismerik egymást. Van, aki először van itt, a másik már harmadszor, van, aki ma érkezett és van, aki már hónapok óta él itt. Működik a színház, a mozi. Mi is megnéztünk egy-két előadást, de nem tapasztaltunk valami magas színvonalat.

Amikor Pockingba érkezünk, még azt hittem, hogy a húsvétot már magyar földön fogom ünnepelni. Sajnos tévedtem. Az oroszok valami miatt nem vettek át egy szerelvényt, ezért az amerikaiak leállították a szállítást. Csak miután a kérdéses szerelvény bejutott az orosz zónába, indultak meg újra a hadifoglyokat és menekülteket szállító szerelvények Magyarország felé.

A húsvétvasárnapot ismét távol töltjük az otthontól. Odakinn ragyog a napsugár, smaragzöld a rét, virágos bokréta a gyümölcsfák, mi pedig itt a barakkban lézengünk, a várakozás ideges láza lüktet bennünk.

Húsvét hétfőn megkaptuk a haza induló szerelvényre a jegyeket. Délután csomagolás és újra várakozás. A következő napon kora reggel kimentünk a schönburgi vasútállomásra és elfoglaltuk helyünket a marhavagonban. – Sajnos, annyi volt a csomag, hogy alig fértünk be a teherkocsiba: kitelepült családok is utaztak velünk. Aztán ételmezt osztottak. Mindenki kapott másfél kenyert és 17 deka vaját. Kicsit kevésnek találtuk az útra, de jól értesültek tudták, hogy majd később kapjuk az amerikai kosztot.

Végre elindult a vonat. Megkönnyebbülve néztük a tájat.

Passau után az Inn csodálatos völgyében utaztunk egy darabig. Valósággal elbűvölt a táj festői szépsége: „Lenn a völgy legmélyén sebesen kanyarog az Inn fehérfodros halványzöld vize, tükrén táncol a csillogó napsugár, amely néhol sötétebbre, másutt barnásra vagy egészen világoszöldre varázsolja a vizet. A túloldalon néhol kis szigetek vagy vakítóan fehér kavicszátványok fölött meredeken emelkednek a parti dombok sötét fenyvesei, világosszürke bükkösei. A túloldal erdősegeit egy-egy oldalvölgy meredek V betűje szakítja meg. Vonatunk a jobb parton rohan felfelé. Néhol majdnem elérjük a víz szintjét, máskor meredeken tekintünk le a magasból a lent zúgó ezüsfodros vízre.”

A táj szépsége elterelte figyelmemet a zsúfolt marhavagonról és utasairól, de Linz hatalmas, csupa rom pályaudvara visszahozott a valóságba. Ezt is jól elrendezték a Liberátorok.

Prinzersdorfban lekapcsolták a mozdonyunkat. Ismét csak várni kellett, mint már annyiszor.

Hainfeldnél megint ácsorgás. Megmosakszunk és ismét várunk. Mintha az idegeinket akarnák próbára tenni. Soha nem tudjuk, mikor állunk meg, mikor indulunk tovább. A vonatról azonban senki sem marad le, mert mindenki haza akar jutni. Most azt a hírt kapjuk, hogy már csak Wiener Neustadtban állunk meg és Sopronban.

Persze megint csak Sauerbrunnig /Savanyúkút/ jutunk. Majdnem egy egész napot ácsorgunk itt, ezen a régi, csendes üdülőhelyen. Végre 1946. április 27-én 19 óra után átlépjük a magyar határt... Ünnepléses csend az egész vonaton. Mindenkiben egy kis öröm bujkál, amit nem lehet szóval kifejezni, és egy kis aggodalom. Hogyan tovább?

Ithon

Ágfalván rendőrök, katonák sora várt bennünket. Kissé meglepődtünk. Furcsa ez a fogadtatás. A katonaságnál szokásos kiabálás. A felesleges kincstári holmit le kell adni! Én is leadtam egy felesleges nadrágot és zubbonyt. Összegyűjtik és elviszik a leadott holmit. Lassan elcsendesedik körülöttünk minden, csak az őrség vigyáz ránk árgus szemekkel. Újabb ellenőrzés következik. Felírják, hány tiszte, katona, rendőr és családtag érkezett a vonaton. Azután álomra hajtjuk fejünket. Isten tudja, de jobban aludtam, mint eddig. Talán jobban hozzátörődtem a kemény vagonpadlóhoz, talán fáradtabb voltam, talán a hazai föld megnyugtató varázsa ringatott álomba?

Reggel (április 27 – én) Sopronban ébredtünk. Egymás után jönnek e hírek: Komáromba visznek bennünket, Kaposvárra indulunk. Végre jön a döntés, Komáromban szerelnék le bennünket. Azután ismerős tájak következnek: a Soproni – síkság, a Rábaköz, Kapuvár, Csorna. Ismerem a tájat, hiszen ezen a vidéken születtem, itt nőttem fel. Milyen ismerősek a kis patakok: a Kardos-ér, a Répce, a Kis-Rába, a Keszeg-ér. Nézem a tájat, olyan mintha semmi sem történt volna. Átrobogunk a Rába hídján Győr előtt. Itt már látszik a háború nyoma a felrobbantott és ideiglenesen helyreállított hídon. Begördülünk a győri pályaudvarra. Mindenfelé romok, rossz sejtelmek vesznek erőt rajtam. Kérdezem, meddig állunk itt. – Senki sem tudja. Erre kapom a csomagomat – ez mindenem – rohanok a pályaudvar romos épületei mellett ki a Baross útra, majd a Dunához. A szép vashíd kettétörve fekszik a

vízben, mellette keskeny gyaloghídon lehet közlekedni. Sietek végig a Rónay Jácint utcán, végre befordulok a mi utcánkba, a Tivadar püspök utcába. Még nem látom a házunkat, csak egy-két bombatölcsér jelzi a háború pusztítását. Végre meglátom a házunkat, nincs semmi baja, még a kerítés is ép. Az utolsó métereket már futva teszem meg. Benyitok az ajtón, anyósomba ütközöm. Megölel, de már kiabál is:

-- Irén, nézd, ki jött meg!

Pillanatok alatt előkerül a feleségem is. Összeölelkezünk. Most érzem, hogy valóban hazaérkeztem.

-- Megérezte, hogy hazajössz, – mondja a feleségem –, mert süteményt sütöttünk, amit máskor nem szoktunk.

Pár perc alatt elnyeltem egy tála valót a süteményből. Közben mondtam, hogy vissza kell mennem a pályaudvarra, mert Komáromban szerelnek le bennünket és valami igazolást is adnak, amire szükség van.

Visszamegyünk a pályaudvarra, a vonatnak csak hűlt helyét találjuk. Kérdezem, hogy elment-e már a hadifoglyokat szállító vonat. Azt mondják, itt van még a teherpályaudvaron. Meg is találtuk. Barátaim pillanatok alatt elfogyasztották a hozott süteményt. Még egy kicsit beszélgettünk, azután lassan elindult a szerelvény Komárom felé. Most már volt, aki integetett utánunk.

Megnyugodva ülök a vonaton. Nincs semmi baj. A család megvan. Csak a bátyám sínylődik még orosz fogságban, de már róla is kaptak hírt.

Komáromban egy félreeső vágányra tolták a vonatunkat. Amint besötétedett megjelentek a csencselők. Rövidesen egész vásár alakult ki a vonat körül. Mi persze nem vettünk részt az üzletelésben, mert nem volt mit eladni.

Reggel arra ébredtünk, hogy a szerelvény körül katonák őrködnek feltűzött szuronnal. – Mi az? – Újra fogságba kerültünk? – Magyar fogságba? – Így fogadnak bennünket, akik még az életünket is kockára tettük, hogy újra itthon lehessünk, hogy újra Magyarországon élhessünk, itt dolgozhassunk?

Jön a parancs, indulás az Igmándi-erődbe. Mint a bűnözőket, fegyveres, szuronyos katonák kísérek bennünket. – Hát hová jutottunk?

Az erőd udvarán sorakozó, külön sorakoznak a tisztek, a legénység, a családtagok. Megint felmerül a kérdés: Mi, hadapródok, hová álljunk? Most hátrányos tisztnek lenni, tehát a hadapródok is tisztek. Nem tiltakozunk ellene, de nem is lehet. Azután vetkőzés következik. Tisztek, legénység mezítelen felsőtesttel állnak a sorban. Újabb parancs: Jobb kart felemelni! – Azt hittem valami egészségügyi vizsgálat következik. Erről szó sincs. Mindenkinék megnézik a hónalját, az SS tetoválást keresik. Találtak is néhányat. Elvezetik őket. Mi történt velük? Soha nem tudtuk meg.

Elvitték a legénységet is, mi meg várahoztunk. Végre bennünket is kezelésbe vettek, kikérdeztek. Én egy szimpatikus fiatal hadnagyhoz kerültem, aki – úgy látszik – megértette sorsunkat.

Azután jöttek a kérdések.

– Miért mentek ki nyugatra?

– Zárt alakulattal vittek ki.

– Miért nem szökött meg?

– Mert nem lehetett. Különben is parancsot teljesítettünk.

– Melyik alakulatnál szolgált?

– 91. gyalogezred, I. zászlóalj, 1. század.

– Milyen rendfokozata volt?

– Hadapród őrmester.

– Milyen beosztásban szolgált?

– Szakaszparancsnok voltam. Itt vannak a papírjaim, a zsoldkönyvem és az angol-német nyelvű hadifogolyigazolvány.

– Hol volt nyugaton?

– Dániában volt az egész ezredünk.

– Volt-e a fronton?

– Nem, mert az ezrednek nem volt megfelelő fegyverzete. Még puskája sem volt minden honvédnek.

– Hol került fogságba?

– Tönderben, Dániában a kapituláció után.

– Melyik fogolytáborba vitték?

– Schleswig-Holsteinbe, Bochartba és Eselheidébe.

– Miért szökött meg?

– Haza akartam jönni. Az angol zónából pedig még nem szállították haza a hadifoglyokat.

– Mutassa a holmiját, amit magával hozott!

- Nem hoztam semmit.
- Nem írt véletlenül naplót?
- Nem is gondoltam rá.

Magamban azt gondoltam, milyen jó, hogy otthon, Győrben leadtam mindenemet. Még a végén az a napló valami bajt hozna rám, pedig hát csak a megtörtént dolgokat, eseményeket jegyeztem fel.

Még sok-sok kérdésre kellett válaszolnom, míg végre úgy délután öt óra körül végeztünk.

Átadtak egy elbocsátó papírt és meghagyták, hogy azzal az igazoló bizottságnál jelentkezünk ott, ahonnan bevonultunk katonának.

Már sötétedett, amire kiértünk a komáromi vasútállomásra, ahol elbúcsúztunk egymástól, s ki-ki ment a maga útján. Szabó Árpád ment Szolnokra, Madarász Tibor Esztergomba, én pedig Győrbe.

Ezzel véget ért hosszú és különleges utazásunk, amely Kaposvárról Ausztrián, Csehországon, Németországon keresztül Dániába vezetett, majd a fogság keservein keresztül Komáromban az Igmándi-erőd kazamatáiban ért véget. A megtett hosszú úton, az eltelt hosszú idő alatt igen sok emberrel találkoztunk, ismerkedtünk meg, magyarral, dánnal, némettel, angoljal, amerikaival. A legtöbben igyekeztek segíteni, helyzetünket javítani, csak elenyészően kevesen voltak, akik ártani akartak. Úgy látszik, a nehéz idők, a gondok, a bajok közelebb hozzák egymáshoz az embereket.*

* A második világháború valóságos népvándorlást indított el Európában. Ennek a népvándorlásnak mi, magyarok is részesei, szenvedői voltunk. Magyar katonákat vittek keletre, Romániába, Lengyelországba, a Szovjetunióba. Magyar katonákat és leventéket szállítottak Ausztriába, Németországba, Dániába. Munkásokat és családokat telepítettek át nyugatra és menekülők tömegei lépték át Magyarország nyugati határát.

Ennek a népvándorlásnak egy kicsi részletét öleli fel, mutatja be ez a kis írás, amely a 91. gyalogezred I. zászlóalj I. századának kényszerutazását, hadifogságát igyekszik megismertetni, mindezt a valóság hitelességével, az ott készült napló alapján teszi.

A magyar katonák Dániában Magyarországról, a magyar emberről olyan képet alakítottak ki, amely hírünket, megítélésünket előnyösen befolyásolta az egész országban. Schleswig-Holsteinben már más volt a helyzet, de mások voltak a körülmények is. A légerekben pedig arra törekedtek a magyarok, hogy a nélkülözéseket túléljék és hazajussanak. Ezért vállalták a szökés kockázatát is olyan körülmények között, amikor bárki könnyen az életével fizethetett vakmerőségéért.

Az írás sok apró részletet, eseményt tartalmaz, amelyek lehetővé teszik ennek a különleges világnak a megismerését azok számára is, akik csak elbeszélésekből ismerik a hadifogolyélet küzdelmeit, keserveit. - A Szerző